

NOI CERCETĂRI ÎN NECROPOLA PALEOCREȘTINĂ CALLATIANĂ

Mihai IONESCU, Nicolae ALEXANDRU
Robert CONSTANTIN

Marea necropolă romano-bizantină a cetății Callatis este cunoscută în literatura de specialitate atât din marile sinteze de istoria Dobrogei¹, monografia dedicată necropolei², culegerea epigrafică al lui Em. Popescu³ cât și prin studiile publicate de Th. Sauciuc- Săveanu⁴, M. Petrescu-Dâmbovița⁵, C. Preda, Em. Popescu⁶, P.Diaconu⁷ C. Iconomu⁸, E. Norocel⁹ A. Rădulescu, V. Lungu¹⁰, R. Pillinger¹¹, I. Barnea¹². V. Georgescu și M. Ionescu.¹³

Vara anului 2000 a adus noi date cu privire la necropola de epocă romano-bizantină callatiană prin cercetarea de pe str. Oituz, colț cu str. Portului din Mangalia¹⁴, perimetru situat în necropola callatiană de epocă romano-bizantină (pl.I); a fost necesară efectuarea unei săpături arheologice cu caracter de salvare ca urmare a intenției Primăriei Mangalia de a construi trei blocuri de locuințe

¹ I.Barnea, *Din istoria Dobrogei*,II, București, 1968, p.446-455.;Al. Suceveanu, Al. Barnea, *La Dobroudja Romaine*, București, 1991, p.221-266.

² C.Preda, *Callatis, necropola romano-bizantină*, București, 1980.

³ Em. Popescu, *Inscripțiile grecești și latine din sec. IV-XIII descoperite în România*, București, 1976.

⁴ Th.Sauciuc- Săveanu, în *Dacia*, 9-10, (1943-1944), p.244-246.

⁵ M. Petrescu-Dâmbovița, *Raport asupra activității M.N.A. în anii 1942-1943*, București, 1944, p.60-65.

⁶ C. Preda, Em. Popescu, P. Diaconu, *Materiale*, 8, (1962), p. 451-452.

⁷ P. Diaconu, *Glasul Bisericii*, 23,7-8, (1964), p.712-723.

⁸ C. Iconomu, *Pontice*, 2, (1969), p.81-109.

⁹ E. Norocel, *Pagini din istoria veche a creștinismului la români*, Buzău, 1986, p. 170-173.

¹⁰ A. Rădulescu, V.Lungu, în *Actes du XI-e Congrès International d'Archéologie Chrétienne*, Rome, 1989, p.2591-2593.

¹¹ R. Pillinger, în *Die Schwartzmeerküste in der Spätantike und im frühen Mittelalter*, Wien, 1992, p. 98-102.

¹² I. Barnea, *RÉSEE*, 32, (1994), 1-2; idem, *Pontica*, 28-29, (1995-1996), p.182-186.

¹³ V. Georgescu, M. Ionescu, *Pontica*, 28-29, (1995-1996), p.187-200.

¹⁴ În apropiere s-au mai desfășurat cercetări arheologice atât în deceniul 8 al sec. XX cf. I. Barnea, *op. cit.*, *loc. cit.*, cât și în toamna anului 1993, cf. V. Georgescu, M. Ionescu, *op. cit.*, p.194-197 și fig.4-6.

sociale. Zona cercetată are dimensiunile de cca. 25 x 110 m. Cercetarea a început în urma unei decopertări a perimetrului, efectuată de beneficiar, societatea « Mivan-kier » din Irlanda, între -1 m și -1,40 m ; de remarcat faptul că perimetrul construiilor aparținuse unei societăți de materiale de construcții, iar cca. 1/3 din suprafață era acoperită cu un strat de beton cu grosimea de 0,30m.

Au fost trasate 25 de secțiuni și au fost cercetate 177 de morminte, dintre care 5 din perioada elenistică, 4 romane (probabil), orientate N-S și 169 de epocă romano-bizantină (plan general, pl. II). Le vom prezenta în funcție de perioada în care acestea se încadrează. Mormintele sunt notate pe fiecare secțiune respectând notația din timpul cercetării, iar în paranteză sunt numerotate de la 1 la 178 ; secțiunile sunt notate în funcție de tronsoanele (T1, T2, T3, pl. XXIII) în care a fost împărțită cercetarea, în paranteză sunt numerotate de la 1 la 25.

Complexele funerare de epocă elenistică:

Au fost cercetate două morminte elenistice (pl. XXIV), alăturate, în cistă de piatră. Dimensiunile mormintelor sunt: M1(27): 0,80 x 2,12 m; M2(28): 0,75 x 2,04 m, la interior; grosimea celor patru lespezi ale fiecărui mormânt este de 0,20-0,25 m; capacele fragmentare îndreptățesc ipoteza că mormintele au fost jefuite încă din antichitate. Scheletele, care au avut orientarea NE-SV cu craniul spre NE, au fost descoperite într-o stare precară de conservare. Mormintele își găsesc analogii atât în cercetările anterioare de la Callatis¹⁵, cât și în necropola elenistică de la Mesembria, în Bulgaria¹⁶. Inventarul din M1(27) este format din: *unguentarium* fragmentar, un strigiliu fragmentar din fier¹⁷ și un inel de fier; inventarul descoperit în M2(28) constă din: un cui din fier și două *unguentaria*¹⁸; Primul exemplar (inv. 3046), este din ceramică de culoare cărămizie, cu trei dungi circulare pe corp din vopsea brună (h=120 mm; db=20 mm; dg=30 mm; pl.XXI). Al doilea *unguentarium* (inv. 3053), este dintr-o pastă cărămizie închisă, cu angobă brun-cenușie (h=125 mm; dg=20 mm la interior; db=25 mm; pl. XXI). Cele două morminte au fost descoperite la o adâncime de -0,40 m și sunt databile la sfârșitul sec. IV și prima jumătate a sec. III a. Chr.

În carourile 14 – 18 din T1 S1, a fost cercetată o construcție rectangulară din blochete de calcar legate cu pământ (5,70 x 2,10 m la exterior, pl. XXIV); grosimea zidului este de 0,90 m pe laturile de S și N și de 0,60 m pe latura de E. Această construcție poate reprezenta un rug funerar¹⁹, ipoteză bazată pe descoperirea în

¹⁵ Cu privire la morminte în cistă dublă de piatră din epoca elenistică cf. Th. Sauciuc-Săveanu, Dacia, 9-10 (1941-1946), p.244, fig.2-3; C. Preda, Dacia N.S., 6 (1962), p. 157-162; Idem, SCIV, 17 (1966), 1, p. 137-140; E. Bârlădeanu-Zavatin, Pontica, 13 (1980), p. 220-222; eadem, Pontica, 18 (1985), p. 85-98; O. Bounegru, E. Bârlădeanu, Pontica 23 (1990), 336, fig.2; despre semnificația acestora vezi D.Nicolaescu-Plopșor, W.Wolski, *Elemente de demografie și ritual funerar la populațiile vechi din România*, București, 1975, p.194-212.

¹⁶ G. Kazarov, Ath. Mitt., 36 (1911), p.308-310.

¹⁷ Strigilii de fier și de bronz sunt frecvent întâlnite în necropolele elenistice callatiene, cf.C. Preda, Dacia N.S. 5 (1961), p. 299. fig. 18.

¹⁸ Unguentarii vezi la E. Bârlădeanu, Pontica, 13 (1980), p.230, pl.VI, fig.4, 6, 7, cu analogii la Histria, Tomis și Apollonia; cf. și O. Bounegru, E. Bârlădeanu, *op. cit.*, p.342, fig. 6.

¹⁹ C. Preda, E. Bârlădeanu, Pontica 12 (1979), p. 105, fig.2 și pl. VI. 1, 2.

zonă a unor urme de arsură și oase calcinate. În susținerea ipotezei propuse de noi stă și un șanț cercetat atât la sud cât și la nord de construcția amintită (planșele III și IV). În șanț a fost identificată o mare cantitate de cenușă și au fost descoperite: un inel de bronz, un opaiț elenistic, o statueta fragmentară de tip Tanagra²⁰ (pl. XXI); un *guttus* din pastă brun închisă și firnis negru, cu toartă supraînălțată și orificiu de scurgere a lichidului, (inv. 3058; h=70 mm; dg=30 mm la interior; db=40 mm; pl. XXI); multe fragmente ceramice aparținând tipurilor de vase: fish-plates, boluri, cratere, capace, kantharoi și o toartă șampilată de Sinope databilă la mijlocul grupeii a. IV-a, cca. 270 a.Chr.

S6. Tronson sud. În carourile 1-2 a fost cercetată o groapă antică în care au fost descoperite vase ceramice fragmentare databile în epoca elenistică și două toarte de amforă șampilate, dintre care una este de proveniență sinopeană, încadrată în grupa a IV-a (cca. 280-260 a. Chr.), iar cealaltă provine dintr-un centru nord-pontic neidentificat²¹.

A fost surprins un șanț în jumătatea estică a celor șase secțiuni din T2, cu orientare N-S, șanț din care au fost recuperate materiale ceramice databile în epoca elenistică: *unguentarium* ceramic, opaiț (pl. XXI), *unguentarium* ceramic fragmentar, buze de boluri, fragmente decorate cu firnis negru, fragmente amforice, fragment de bol megarian, bol ceramic (pl. XXI). Șanțul, de cca. 7-8 m lățime, continuă din S1 T1, unde a fost cercetat rugul de incinerare din această secțiune, până în T2, unde, în interiorul șanțului, a fost surprins un rug elenistic din blochete de calcar legate cu pământ; lățimea zidului este de 0,5 m și diametrul rugului de 5,5 m.

În carourile 2-4 din T3 S13(13) și în carourile 1-2 din S12(14) continuă șanțul elenistic care a fost cercetat și în T1 și T2. În aceste carouri a fost cercetată o compartimentare care are dimensiunile de 5,50 m x 2,50 m, din care se păstrează talpa de fundație și primul rând de asize din elevație. Compartimentarea cercetată ar putea reprezenta fundația și prima asiză a unei construcții funerare de epocă elenistică, M176 (planșele V și XXV) care a avut un culoar de acces (*dromos*)²². Materialul arheologic descoperit în timpul cercetării acestui edificiu funerar constă în material ceramic fragmentar de epocă elenistică și o monedă callatiană, autonomă, din bronz (pl. XXII).

În peretele de vest al rampei de acces de la sudul perimetrului construibil, la -1 m, a fost cercetat un mormânt elenistic de incinerare²³ (pl. XV.6), M177; corpul incinerat a fost acoperit cu *tegulae* așezate în două ape, legate cu mortar alb. Inventar funerar: cerceș de aur, cu decor zoomorf (inv. 3065; diametrul de cca. 3

²⁰ E. Bârlădeanu, *op. cit.*, p. 234, pl. VIII și bibliografia; O. Bounegru, E. Bârlădeanu, *op. cit.*, p. 341, fig. 5, 1-2.

²¹ Mulțumim și pe această cale d-lui prof.dr. Al. Avram pentru identificare și datare.

²² Cu privire la morminte hypogee de epocă elenistică, cf. V. Pârvan, *Începuturile vieții romane la gurile Dunării*, 1923, p. 208; O. Tafrali, în *Arta și Arheologia*, I, (1927), p. 19-20, C. Preda, *Dacia N.S.*, 6, (1962), p. 165-166; T. Papasima, V. Georgescu, *Pontica* 27 (1994), p. 223-228.

²³ Analogii atât în necropola elenistică tomitană, callatiană cât și în cea histriană de aceeași epocă, cf.: V. Lungu, C. Chera, *Pontica*, 19, (1986), p. 94-95; E. Bârlădeanu, *op. cit.*, p. 228 și 231; P. Alexandrescu, *Histria II*, tip JaaV, p. 253-255.

cm. ; pl. XXI); *unguentarium* ceramic întregit, (inv. 3054, de culoare brun-închis h = 200 mm; db = 25 mm; dg = 20 mm la interior; pl. XXI); fragmente *mortarium* de mici dimensiuni.

Un alt mormânt elenistic de incinerare M178, de același tip, a fost cercetat în profilul de V al suprafeței excavate, la - 0,90 m; mormântul, cu orientare NE-SV, a fost în mare parte distrus de excavația mecanică, eventualul inventar fiind pierdut.

Morminte orientate N-S, probabil de epocă romană:

T1,S1 (de 20 x 4 m) în caroul 1 a fost cercetat un mormânt (M1) în groapă simplă cu trei înhumați (pl. XXIV), la -3,70 m, cu orientare N-S, cu craniile spre sud; fără inventar.

S12(14); M2(96), în caroul 1, mormânt în groapă simplă, orientat N-S, cu craniul la S(pl. XVII.8), protejat la V de cinci blocuri de calcar așezate vertical. Groapa are dimensiunile de 2x0,50m. Inventar funerar: brățară de bronz.

S8(18); M3(121), caroul 3, în martorul cu S7, mormânt în groapă simplă, orientat N-S, cu craniul la S, dimensiunile gropii de 1,60 x 0,50; fără inventar funerar.

S6(20); M1(132), caroul 1, mormânt orientat N-S, cu craniul la S, protejat la E de un zid din patru blocuri de calcar așezate vertical (pl. XVI.5). Dimensiunile gropii de 1,70 x 0,50 m; fără inventar funerar.

Morminte paleocreștine:

TRONSON 1

S 2 (50 x 2m): M1(2). În caroul 9 a fost cercetat un mormânt de înhumație de copil (pl. VIII.4), în groapă simplă, cu orientare E-V, capul la vest, oasele fiind foarte rău păstrate; fără inventar funerar.

M2(3). În caroul 9, în martorul de vest a fost cercetat un alt mormânt, de adolescent, al cărui schelet are lungimea de 1,50 m (pl. VIII.5). Orientarea mormântului este E-V, cu capul la vest, mâinile sunt așezate pe piept. Mormântul, fără inventar, a avut un capac format din *tegulae* fragmentare.

M3(4). În caroul 11, tot sub martorul de vest, a fost cercetat un alt mormânt de copil în groapa simplă (pl. X.8), cu orientare E-V, craniul la V și mâinile pe abdomen; fără inventar funerar.

M4(5), cercetat în caroul 12, tot sub martorul de V, a avut un capac format din trei dale de calcar. Scheletul (pl. VIII.7), cu lungimea de 1,55 m, a avut mâinile pe abdomen, orientarea fiind tot E-V, cu capul la V.

M5(6). În caroul 14, sub martorul de vest a fost cercetat un alt mormânt în groapă simplă cu orientarea E-V, cu capul spre V și mâinile pe abdomen (pl. VIII.8). Inventar : un cercel de bronz.

M6(7): În caroul 16, mormânt orientat est-vest, cu craniul la vest(pl. VIII.6), în groapă simplă, fără inventar funerar.

S3 (50x2m) M1(8). Mormânt de copil (pl. VI.1), cercetat în caroul 5, în martorul de E, mormânt în groapă simplă orientat E-V, capul la V; fără inventar.

M2(9). În caroul 6 a fost cercetat un mormânt de copil, în martorul de V cu capacul din cărămizi în două ape; s-a păstrat doar craniul, la vest; fără inventar.

M3(10). În caroul 7, un alt mormânt de inhumație care a avut drept capac trei blochete de calcar; scheletul, foarte prost conservat, a avut orientarea E-V cu craniul la V. Fără inventar funerar.

M4(11). În caroul 10, mormânt orientat E-V, cu capul la vest, având drept capac o dală de calcar și o cărămidă fragmentară pe latura de nord. Oasele scheletului (pl. VI.4) foarte prost conservate; fără inventar.

M5(12). În caroul 11, mormânt cu orientare E-V și capac din dale de calcar. Scheletul a avut mâinile pe piept (pl. X.2) și a fost parțial tăiat de o groapă antică; ca inventar două brățări din bronz²⁴ (pl. XXII)

M6(13). În caroul 18, mormânt cu capac din trei plăci de calcar, orientare E-V, scheletul foarte slab conservat; fără inventar funerar.

M7(14). În caroul 20, mormânt în groapă simplă, cu pietre și cărămizi la N, orientate E-V; a avut ca inventar o căniță de lut²⁵, cu o toartă, culoare brun-deschis, caneluri ușoare pe corp (inv. 3047; h = 70 mm; db = 30 mm; dg = 55 mm; pl.XX); databilă în sec. IV p. Chr.; nu a fost găsit scheletul.

M8(15). În caroul 22, a fost cercetat un mormânt acoperit cu trei dale de calcar; aflat în martorul de E, mormântul este orientat E-V, cu craniul la V; lungimea scheletului 1,40 m(pl. VI.8).). Fără inventar funerar.

M9(16): În caroul 23, a fost cercetat, în martorul de E, un mormânt în groapă simplă, acoperit cu dale de calcar; orientat est-vest, cu craniul la vest (pl. X.1). Fără inventar funerar.

S 4. M1(17), cercetat în carourile 4 –5; are la S un zid orientat NE-SV, care intră 5 m sub martorul de E. Mormântul are două inhumări, adult și copil, copilul fiind inhumat de-a lungul piciorului stâng al adultului (pl. IX.1). Dimensiunile gropii sunt: 2,20 x 0,70 m. Fără inventar funerar.

M2(18), în caroul 6, sub trei dale de piatră; schelet de copil (0,50 m), orientat E-V (pl. IX.2), cu craniul la V; tot la V, au fost descoperite oase umane îngrămădite, probabil o reînhumare. Dimensiunile gropii sunt de 1,10 x 0,30 m.

M3(19), în carourile 7-8; mormânt protejat la S de trei dale de calcar așezate vertical; scheletul (pl. IX.3) este orientat E-V, mâna stângă pe abdomen, mâna dreaptă pe lângă corp și picioarele ușor îndoite, cu craniul la V; groapa are dimensiunile de 1,60 x 0,40 m. Inventarul funerar este reprezentat de un inel de bronz²⁶ descoperit la mâna dreaptă.

M4(20), în caroul 10; mormânt acoperit cu două rânduri de *tegulae*, așezate orizontal; are scheletul (pl. VI.2) orientat E-V, cu craniul la V; fără inventar funerar. Dimensiunile gropii sunt de 1,80 x 0,50 m.

M5(21), în caroul 11; mormânt acoperit cu *tegulae* așezate în două ape; schelet de copil, orientat E-V (pl. IX.5), cu craniul la V; fără inventar funerar; dimensiunile gropii sunt de 1,30 x 0,50 m. Are craniul deformat artificial.

M6(22), în caroul 13; mormânt acoperit cu patru dale de calcar; scheletul orientat E-V (pl. IX.6), cu craniul la V; dimensiunile gropii, 1,60 x 0,40 m; inventarul funerar este reprezentat de doi cercei de bronz.

M10(23). În carourile 20-21 a fost descoperit resturile unui mormânt hypogeu

²⁴ C. Preda, *Callatis, necropola romano-bizantină*, p.178, pl. XLVIII, 7.

²⁵ *Ibidem*, p. 146, p. XII, M.295.

²⁶ *Ibidem*, pl. XXV, M.352.

orientat E-V, din care s-a mai păstrat doar intrarea la E; demantelat încă din antichitate, blochetele de calcar au fost probabil refolosite ca pietre de mormânt.

M7(24), în caroul 23; mormânt cu trei plăci de calcar drept capac; păstrează doar fragmente din craniu (pl. VI.2); dimensiunile gropii: 1,40 x 0,50 m; ca inventar funerar: un cercel bronz.

M8(25), în careul 24; în groapă simplă, scheletul, orientat E-V, are capul spre V, și craniul alungit (pl. IX.7). Dimensiunile gropii sunt: 1,40 x 0,50 m; fără inventar funerar.

M9(26), în caroul 12, în martorul de E; au fost descoperite trei dale de calcar, așezate vertical, cu orientarea E-V; la S de acestea s-a descoperit un singur fragment de femur. Fără inventar funerar.

S5 M1(29); În caroul 1, în martorul de E, a fost cercetat un mormânt în groapă simplă, fiind descoperite doar fragmente de oase umane. Fără inventar funerar, dimensiunile gropii fiind de 1,50 x 0,60 m.

M2(30), M3(31), cercetate în carourile 4-5. M2(30), era acoperit pe jumătatea de V cu trei dale de calcar, iar pe jumătatea de E cu *tegulae* fragmentare, orientat E-V cu craniul la V (pl. VIII.9); dimensiunile gropii: 1,70x0,50m; fără inventar funerar. M3(31), cu două dale de calcar la S; mormânt de copil, orientat E-V, cu craniul la V; are dimensiunea de 1 x 0,40 m. Inventar funerar: o margică de sticlă cu ornament în zig-zag²⁷.

M4(32), în carourile 8-9, mormânt ce are la S dale de calcar; orientarea este E-V, cu craniul la V (pl. VIII.2); dimensiunile gropii sunt de 1,60 x 0,40 m; fără inventar funerar.

M5(33), în caroul 9, este acoperit cu 5 dale de calcar; are orientarea SV-NE, cu craniul la SV (pl. VIII.2). Dimensiunile gropii sunt de 1,50 x 0,50 m; fără inventar funerar.

M6(34), în caroul 10, constă într-o groapă de reînhumare acoperită cu *tegulae*, iar dimensiunile gropii sunt de 1,20 x 0,80 m; fără inventar funerar.

M7(35), în caroul 11, în martorul de V, mormânt în groapă simplă. Orientat E-V cu craniul la V (pl. VII.6); dimensiunile gropii sunt de 1,70 x 0,50 m. Inventar funerar: un sistem de prindere din bronz (găici, pl. XXII).

M8(36), în caroul 2; mormânt de copil din care a fost recuperat doar craniul, restul oaselor fiind într-o stare precară de conservare; este orientat E-V, cu craniul la V; dimensiunile gropii sunt de 0,90 x 0,30 m; fără inventar funerar.

M9(37), caroul 8, în martorul de E; era acoperit cu blochete de calcar nefasonate; are scheletul (pl. VII.5) orientat E-V, cu craniul la V; dimensiunile gropii sunt de 1,70 x 0,50m; fără inventar funerar.

M10(38), în caroul 15, în martorul de V; mormânt în groapă simplă; are scheletul orientat E-V (pl. VII.7), cu craniul la V; dimensiunile gropii: 1,30 x 0,50 m; fără inventar funerar.

S6. (din cauza unei conducte moderne S6 a fost împărțită în două tronsoane, de sud și de nord).

Tronson sud. M1(39). În caroul 4 a fost cercetat un mormânt care are capacul din *tegulae* fragmentare așezate în două ape. Scheletul, de 1,80 m, cu orientarea

²⁷ *Ibidem*, pl. 26, M319,

E-V și capul la V (pl. X.5), are mâinile pe abdomen. Fără inventar funerar.

M2(40) și M3(41). În carourile 4-5, au avut capac *tegulae* așezate în două ape, sub care au apărut două schelete (pl. X.3), unul de copil (M2,40), cu lungimea de 1,25m, iar celălalt de adult (M3, 41), de 1,65 m, cu mâinile pe lângă corp. Fără inventar funerar.

M4(42). Tot în carourile 4-5, mormânt cu un capac realizat din *tegulae* așezate în două ape, sub care a fost descoperit un schelet de adult (pl. X.3) cu mâinile pe lângă corp; orientat E-V; fără inventar. Acest mormânt a fost tăiat de groapa mormintelor M2 și M3.

M5(43) și M6(44). În caroul 6 au fost cercetate două morminte, în groapă simplă, de inhumăție, la ca. -1,50 m. M5(43) (la sud) are un schelet de cca. 1,50 m lungime, cu mâna stângă pe piept; în M6(44), scheletul are mâinile așezate pe abdomen (pl. X.6). Lungimea este aceeași, de 1,50 m. Fără inventar.

M7(45). În caroul 7, are pe latura de nord *tegulae* (0,54 x 0,38 x 0,04 m) și este acoperit cu dale de calcar. Scheletul de adult este orientat E-V (pl. X.7), este de cca., 1,70m; fără inventar funerar.

M8(46). A fost cercetat în martorul de est, în caroul 4; acoperit cu două dale de calcar; scheletul de 1,50 m, este orientat E-V, cu mâinile așezate pe abdomen (pl. IX.4). Fără inventar.

Tronson nord. M1(47). În caroul 25, în martorul de est, a fost cercetat un mormânt de inhumăție în groapă simplă. Scheletul are cca. 1,50 m lungime, mâna stângă pe piept și cea dreaptă pe abdomen (pl. VIII.10). Orientare E-V, cu craniul la V.

M2(48). În carourile 24-25, mormânt cu capac din patru dale de calcar; adăpostea un schelet de copil, deranjat (pl. X.4). Orientare E-V cu craniul spre V; fără inventar funerar.

M3(49). În caroul 23, mormânt delimitat la E și V de *tegulae* așezate pe cant; drept capac au fost așezate *tegulae* și dale de calcar. Scheletul (pl. VIII.3) orientat E-V cu craniul spre V, avea dimensiunile de cca. 1,75 m; inventar: cataramă de fier²⁸ (pl. XXII).

M4(50). În caroul 22, mormânt orientat E-V cu capul la V; a avut capacul din trei dale de calcar; scheletul (pl. VII.1), parțial deranjat, are lungimea de cca. 0,90m. Fără inventar funerar.

M5(51). În caroul 21, mormânt orientat E-V, cu capacul realizat din două dale de calcar, sub care oasele s-au păstrat într-o stare precară. Fără inventar funerar.

M6(52). În carourile 18-19, mormânt cu capacul realizat din *tegulae* așezate în două ape și cu orientare E-V; scheletul (pl. VII.2) cu craniul către V, avea mâinile așezate pe abdomen și o lungime de 1,40 m. Fără inventar funerar.

M7(53). În caroul 17, mormânt acoperit de patru dale de calcar; scheletul cu orientare E-V, avea craniul alungit (pl. VII.3), orientat spre V; celelalte oase au fost foarte prost păstrate; lungimea scheletului era de cca. 1,10m; fără inventar funerar.

M8(54). În carurile 16-17, în martorul de E, a fost cercetat un mormânt care a avut capacul realizat din *tegulae* așezate în două ape. Scheletul (pl. VII.4), cu mâna

²⁸ *Ibidem*, p. 42-43 și pl. XVI, M. 304., 219, 280, 286.1.

stângă pe abdomen, este orientat E-V cu craniul la V, are o lungime de cca. 1,25m. Inventar funerar: o cataramă de bronz cu limba din fier²⁹.

M9(55). În caroul 15, a avut la N un zid realizat din blochete de calcar; scheletul (pl. VII.8) orientat E-V cu craniul spre V și mâinile pe lângă corp; inventar funerar: o căniță de lut, culoare brun-roșcată cu caneluri pe corp, lipsă o toartă (inv. 3051; h = 120 mm; db = 45 mm; dg = 75 mm, pl. XX); databilă în a doua jumătate a sec.IV p.Chr³⁰.

M10(56). În carourile 14-15, în martorul de E, mormânt în groapă simplă, cu scheletul orientat E-V cu craniul spre V și mâinile pe lângă corp. Remarcăm faptul că scheletul a fost tăiat în partea sa inferioară de o groapă antică (pl. VIII.1). Mormânt fără inventar funerar.

TRONSON 2.

S1(7): În carourile 5-6 a fost cercetat un mormânt hypogeu M1(57) (pl.XII); camera funerară la nivelul de călcare, avea dimensiunile de: 2x1,30m; pereții camerei erau construiți din dale mari de calcar, de cca. 1,10x0,45m, legate cu mortar de culoare roșcată (var, nisip, cărămidă sfărâmată); pereții camerei funerare sunt înalți de 0,45m; de la această cotă începe bolta (parțial distrusă de o groapă modernă) pe o înălțime de 0,85m; bolta este de asemenea construită din blocuri mari de calcar, de cca. 0,80x0,20m, legate cu același mortar.

Mormântul hypogeu este orientat E-V, cu intrarea la E, fără *dromos* (pl. XXVI), această situație fiind mai rar întâlnită la mormintele hypogee din necropola callatiană de epocă romano-bizantină³¹; peretele de vest este format din două blocuri de calcar, cel de jos cu dimensiunile de 1,35 x 0,45 m; cel de deasupra, cu o formă oarecum trapezoidală, și care urmărește arcul bolții, are dimensiunile: baza mare = 1,20 m, baza mică = 0,80 m, h = 0,80 m. Intrarea este formată din patru blocuri de calcar, cel de sus: 1 x 0,27 m; pragul: 0,20 x 0,80 m; blocul de la nord: 0,65h x 0,35 m; blocul de la sud: 0,35 x 0,65 m. Intrarea are dimensiunile de 0,68 x 0,52, cu o lățime la interior de 0,28 m și este închisă cu o lespede de calcar. Dimensiunile camerei funerare la exterior: peretele de E: 2,20 m, peretele de S: 2,70 m, peretele de N: 2,65 m, perete de V: 2 m.

În acest mormânt au fost cercetate patru înhumări; scheletele erau într-o stare avansată de degradare. Inventar funerar: un vas ceramic cu urme de ardere secundară și cu pastă poroasă, culoare brun-închis, cu striuri subțiri pe corp (inv. 3048; h = 185 mm; db = 75 mm; dg = 125 mm; pl.XX), datat în sec. VI p.Chr³².

În carourile 3 și 7-8 au apărut blochete de calcar în umplutură; tot aici a fost recuperat un fragment de colonetă din calcar cu caneluri ascuțite (h = 470 mm; db = 240 mm; pl. XXV).

M2(58): În carourile 7-8 a fost cercetat un mormânt în groapă simplă acoperit cu dale de calcar, orientat E-V cu capul la V. Fără inventar funerar.

²⁹ *Ibidem*, p. 38-39.

³⁰ Pentru analogii cf. Al. Suceveanu, *Fântânele*, București, 1998, nr.99, pl.XXII.

³¹ Morminte hypogee fără *dromos* vezi în Libia la Pasquale Testini, *Arheologia, Cristiana*, Edi Puglia, 1980, p. 29.

³² Pentru acest tip de vas cf. A. Rădulescu, N. Harțuchi, *Cimitirul feudal-timpuriu de la Castelu*, Constanța, 1967, p. 86-87. Pentru sec V-VI cf. Ștefan Olteanu, *Societatea carpato-danubiano-pontică în sec. IV-XI*, București, 1997, p. 136-137, fig. 17-18.

S2(8) În caroul 10 a fost cercetat M1(59), mormânt în groapă simplă (pl. XI.1), cu dimensiunile 2 x 0,50 m, orientat E-V, cu craniul la V; fără inventar funerar.

În caroul 9, a fost cercetat M2(60), mormânt în groapă simplă, cu dimensiunile de 1,60 x 0,50 m, orientat E-V, cu craniul la V (pl. XI.2); inventar funerar: fragment de fusaioală. Are craniul alungit artificial.

În caroul 5, M3(61), mormânt în groapă simplă (pl. XI.3), cu dimensiunile de 1,50x0,40m, orientat E-V, cu craniul la V; fără inventar funerar.

În caroul 5, M4(62), un craniu între două *tegulae* (pl. XI.3); orientarea *tegulae*-lor E-V, dimensiunea *tegulae*-lor 0,70 x 0,30 m; fără inventar funerar.

În caroul 5, M5(63), în martorul dintre S1(7) și S2(8), mormânt în groapă simplă (pl. XI.5), cu dimensiunile: 2,30 x 0,60 m, orientat E-V, cu craniul la V; fără inventar funerar.

În carourile 2-3, M6(64), mormânt în groapă simplă (pl. XI.6), cu dimensiunile: 2 x 0,50 m, orientat NV-SE, cu craniul la NV; fără inventar funerar.

În caroul 4, M7(65), mormânt în groapă simplă, cu dimensiunile: 1 x 0,50 m, orientat E-V; în continuarea lui M5(63). Oasele deranjate și foarte prost conservate; fără inventar funerar.

M8(66), cercetat în caroul 3 în martorul cu S3(9), mormânt în groapă simplă orientat E-V cu craniul la V (XVIII.13); fără inventar funerar.

M9(67): Mormânt în groapă simplă, orientat E-V, cu craniul la V, cercetat în capătul de V al secțiunii; fără inventar funerar.

M10(68): Mormânt în groapă simplă, orientat E-V, cu craniul la V, cercetat în martorul de N al secțiunii; fără inventar funerar.

S3(9): În caroul 8, M1(69), mormânt în groapă simplă (pl. XI.7), cu dimensiunile: 2 x 0,50 m, orientat E-V, cu craniul la V; fără inventar funerar.

În caroul 4, M2(70), mormânt în groapă simplă (pl. XI.8), cu dimensiunile: 2 x 0,50 m, orientat NV-SE, cu craniul la NV; fără inventar funerar.

În caroul 3, M3(71), mormânt în groapă simplă (pl. XI.9), cu dimensiunile: 0,50 x 0,40 m, orientat E-V cu craniul la V; fără inventar funerar.

În caroul 2, M4(72), mormânt de copil în cistă de piatră (pl. XI.10), blocurile netencuite la rosturi, cu dimensiunile: 1,40 x 0,70 m; orientat E-V, cu craniul la V; fără inventar funerar.

În caroul 7, M5(73), mormânt în groapă simplă orientat E-V, cu craniul la V. Fără inventar funerar.

M6(74), caroul 11, mormânt în groapă simplă orientat E-V, cu craniul la V (pl. XVIII.16). Fără inventar funerar.

S4(10): În caroul 5, M1(75), mormânt în groapă simplă (pl. XI.11), cu dimensiunile: 1,80 x 0,50 m, orientat E-V, cu craniul la V; fără inventar funerar.

În caroul 4, M2(76), mormânt în groapă simplă, cu dimensiunile: 0,50 x 0,40 m, orientat NV-SE, cu craniul la NV; fără inventar funerar.

În caroul 9, în martorul dintre S 4(10) și S 3(9) au fost cercetate patru morminte în groapă simplă, M3(77), M4(78), M5(79) și M6(80), M3(77); M3(77) mormânt de copil; dimensiunile: 1 x 0,40 m; orientat E-V, cu craniul la V, acoperit cu trei cărămizi; fără inventar funerar. M4(78), cu dimensiunile 1 x 0,50 m; înhumatul are oasele picioarelor strânse și adunate pe bazin; groapa este tăiată de M5(79). M4 este orientat E-V, cu craniul la V; fără inventar funerar. M5(79), s-a

păstrat doar craniul, restul oaselor fiind foarte prost conservate; este orientat E-V cu craniul la V; fără inventar funerar. M6(80), mormânt în groapă simplă, orientat E-V cu craniul la V, are jumătatea de la V acoperită cu *tegulae*.

M7(81), cercetat în caroul 7, pe zidul din acest carou; mormânt de copil, orientat E-V cu craniul la V; inventar funerar: brățară bronz (pl. XXII) și bol ceramic întregit³³, culoare brun-roșcat (inv. 3057; h = 45 mm; db = 48 mm; dg = 110 mm, pl. XX).

M8(82), în caroul 5-6, lângă rugul elenistic la V, mormânt orientat E-V cu craniul la V, acoperit cu trei dale de calcar; fără inventar funerar. Dimensiunile gropii: 1,25 x 0,50 m.

S 5(11) În caroul 10 a fost cercetat un mormânt în groapă simplă, M1(83), orientat E-V, cu craniul la V (pl. XI.12), protejat cu *tegulae* la N; inventar funerar: brățară de fier³⁴ cu filigran de aur, într-o stare precară de conservare.

În carourile 3-4 rugul elenistic, care continuă din S4(9), este tăiat de un mormânt, M2(84), acoperit cu patru lespezi de calcar. M2(84) este orientat E-V cu craniul la V, fără inventar funerar; dimensiunile gropii: 1,50 x 0,50 m.

În carourile 2-3, M3(85) mormânt acoperit cu patru lespezi de calcar, orientat E-V cu craniul la V, fără inventar funerar; dimensiunile gropii: 1,75 x 0,50 m.

M4(86): În carourile 2-3, mormânt în groapă simplă, acoperit cu patru dale de calcar, orientat E-V cu craniul la V; fără inventar funerar.

M5(87), mormânt în cistă, netencuit la rosturi, cu cinci înhumări (pl. XIX.9); scheletele orientate E-V, cu craniile la V; inventar funerar: o fibulă de bronz aurit cu bumbi în formă de ceapă. Cista are dimensiunile de 2 x 1,10 m.

S 6(12): În caroul 10, M1(88) mormânt în groapă simplă, orientat E-V, cu craniul la V; la partea de N este protejat de *tegulae* așezate vertical (pl. XI.4 și XXV), inventar funerar: brățară de fier.

În caroul 8, a fost cercetat un mormânt cu cistă construită din blochete de calcar legate cu pământ (pl. XIII), M2(89). Este orientat E-V; au fost cercetate 4 înhumări, oasele aflându-se într-o stare avansată de degradare; scheletele sunt orientate cu craniul la V; inventar funerar: două cataramă de bronz³⁵ (un exemplar în pl. XXII). Dimensiunile mormântului: 1,80 x 0,90 m; acoperit cu trei plăci de calcar care aveau dimensiunile: 1,30 x 0,60 x 0,20 m; pereții sunt construiți din blochete care au dimensiunile de cca. 0,55 x 0,40 m.

În carourile 5-8 s-a surprins o dărâmtură din blochete de calcar de mici dimensiuni precum și continuarea ringului din S4(10) și S5(11).

În caroul 3, în martorul dintre S5(11) și S6(12), a fost cercetat un mormânt, M3(90), orientat E-V cu craniul la V, acoperit cu dale de calcar. Fără inventar funerar; are dimensiunile de 1,75 x 0,50 m.

TRONSON 3

S 13 (13): M1(91), caroul 5, mormânt în martorul cu SVI(12) din T2; orientat E-V, cu craniul la V; acoperit cu cărămizi. Din schelet nu s-au mai păstrat decât mici fragmente de craniu. Groapa are dimensiunile de 0,50 x 0,40 m; fără inventar funerar.

³³ cf. Al. Suceveanu, *Histria VI*, pl.13, nr.4, sec. III-IV p.Chr.

³⁴ Al. Barnea, în *Tropaeum I*, p.223, fig.10.5.

³⁵ Cu privire la aceste cataramă, cf. C. Preda, *op. cit.*, p. 37-43.

M2(92), caroul 6; mormânt în groapă simplă, orientat E-V, cu craniul la V (pl. XIX.6); groapa are dimensiunile de 1,70 x 0,50 m. Fără inventar funerar.

M3(93), carourile 6-7; mormânt în cistă de piatră, orientat E-V, cu craniul la V; un singur înhumat așezat pe diagonală (pl. XV.5). Pereții sunt construiți din blocuri masive de calcar tăiate rectangular. Una din lespezile care îl acoperea era un bloc de parament elenistic refolosit (se mai cunoștea urma de la cramponul de lemn încastrat în plumb). Dimensiunile cistei: 2,50 x 1,70 m, înălțimea este de 1 m. Scheletul lung de 1,95 m, are mâna dreaptă pe abdomen și mâna stângă pe lângă corp. Fără inventar funerar.

M4(94), caroul 4, mormânt în groapă simplă, orientat E-V, cu craniul la V (pl. XVII.11). Groapa are dimensiunile de 1,70 x 0,50 m. Scheletul are lungimea de 1,60 m, mâinile pe abdomen, și craniul alungit artificial. Fără inventar funerar.

S 12 (14): M1(95), carourile 9-10, mormânt în cistă de piatră, cu dimensiunile de 1,70 x 0,80 x 0,45 m; scheletul are lungimea de 1,55 m și mâinile pe lângă corp (pl. XVIII.3). Este orientat E-V, cu craniul la V; inventar funerar: două brățări de bronz fragmentare și un inel din argint tot fragmentar³⁶.

M3(97), carourile 6-7, mormânt acoperit cu cinci dale de calcar, orientat E-V, cu craniul la V (pl. XVII.7). Groapa are dimensiunile de 1,60 x 0,40 m. Fără inventar funerar.

M4(98), carourile 3-4, mormânt în groapă simplă, acoperit cu patru dale de calcar; orientat E-V, cu craniul la V. Groapa are dimensiunile de 1,60 x 0,50 m; scheletul are lungimea de 1,50 m și cu mâinile pe bazin (pl. XVII.9). Fără inventar funerar.

M5(99), carourile 3-4, mormânt în groapă simplă, orientat E-V, cu craniul la V, acoperit cu trei dale de calcar. Groapa are dimensiunile: 1,70 x 0,50 m; scheletul are lungimea de 1,55 m, cu mâinile pe bazin (pl. XV.3). Fără inventar funerar.

S 11(15): M1(100), caroul 4, mormânt orientat E-V, cu craniul la V, în groapă simplă, protejat la S de un zid din patru blocuri de calcar; este protejat de un bloc de calcar și la V (pl. XIX.10 și XXIX). Groapa are dimensiunile de 1,75 x 0,60 m; scheletul are lungimea de 1,65 m și mâinile pe bazin. Fără inventar funerar.

M2(101), în caroul 5, mormânt în groapă simplă, orientat E-V, cu craniul la V. Groapa are dimensiunile de 1 x 0,40 m; din schelet s-au mai păstrat doar fragmente de craniu. Fără inventar funerar.

M3(102), carourile 7-8, mormânt în groapă simplă, orientat E-V, cu craniul la V, oasele foarte slab conservate (pl. XVII.6). Dimensiunile gropii: 1,20 x 0,40 m; fără inventar funerar.

M4(103), caroul 3, în caseta deschisă între S XI și S XII, mormânt în groapă simplă, orientat E-V, cu craniul la V (pl. XV.1). Groapa cu dimensiunile de 1,70 x 0,50 m, scheletul are lungimea de 1,50 m și mâinile pe piept. Fără inventar funerar.

M5(104), caroul 3 (tot în caseta dintre S 11 și S 12, lângă M4(103)), mormânt în groapă simplă, acoperit cu patru dale de calcar, orientat E-V, cu craniul la V (pl. XV.2). Groapa are dimensiunile de 1,70 x 0,50 m; scheletul cu lungimea de 1,65 m are mâinile pe bazin. Fără inventar funerar.

³⁶ *Ibidem*, pl. XXXIV; Uwe Fiedler, *Studien zu Gräberfeldern des 6. bis 9. Jahrhunderts an der unteren Donau*, Bonn, 1992, p. 65, fig. 8.

S 10(16): M1(105), caroul 1, mormânt în groapă simplă, orientat E-V, cu craniul la V; groapa are dimensiunile de 1,70 x 0,50 m. Scheletul are lungimea de 1,60 m, mâna stângă pe lângă corp și mâna dreaptă pe bazin (pl. XIV.3). Fără inventar funerar.

M2(106), caroul 4, mormânt orientat E-V, cu craniul la V; dimensiunile gropii de 1,75 x 0,50 m. Scheletul are lungimea de 1,60 m, mâna dreaptă pe bazin și mâna stângă pe abdomen (pl. XIV.9). Fără inventar funerar.

M3(107), caroul 4, mormânt orientat E-V, cu craniul la V, groapa are dimensiunile de 1 x 0,50 m. Scheletul are lungimea de 1m și mâinile pe lângă corp (pl. XIV.4). Fără inventar funerar.

M4(108), caroul 6, mormânt în cistă de piatră, cu șase înhumări, pe două niveluri de înhumare; orientare E-V, cu craniile la V. Peretele de N este alcătuit din cinci blocuri verticale de calcar, iar restul pereților din câte un singur bloc. Dimensiunile cistei de 2,50 x 1,50 m, înălțimea este de 0,85m. Fără inventar funerar.

M5(109), carourile 10-11, mormânt în groapă simplă, orientat E-V (pl. XVII.5), cu craniul către V; groapa are dimensiunile de 1,50 x 0,50 m; fără inventar funerar.

M6(110), carourile 9-10, mormânt în groapă simplă, orientat E-V, cu craniul la V. Dimensiunile gropii de 1,30 x 0,40 m; fără inventar funerar.

M7(111), carourile 9-10, în martorul cu S IX. Înhumatul este așezat pe un pat format din trei *tegulae* și este acoperit cu *tegulae* așezate în două ape (pl. XVII.1 și XXVII); laturile de E și V erau de asemenea protejate cu *tegulae*. Mormântul are dimensiunile de 2 x 0,75 m; lungimea scheletului este de 1,75 m, mâna stângă pe lângă corp, iar mâna dreaptă lipsește. Fără inventar funerar.

S9(17): M1(112), în caroul 1-2, mormânt în groapă simplă, cu dimensiunile de 1,60 x 0,50 m, orientat E-V, cu craniul la V (pl. XVI.10). Fără inventar funerar.

M2(113), caroul 3, mormânt protejat de un rând de blochete de calcar, așezate în jurul înhumatului (pl. XXIX); mormântul are dimensiunile de 2,30 x 0,70 x 0,35 m, iar orientarea este E-V, cu craniul la V (pl. XVI.11); fără inventar funerar.

M3(114), carourile 4-5, în martorul cu S8, mormânt în groapă simplă, orientat E-V, cu craniul la V (pl. XIV.1). Groapa are dimensiunile de 1,70 x 0,40 m; fără inventar funerar.

M4(115), caroul 4, în martorul cu S10, mormânt în groapă simplă, orientat E-V, cu craniul la V; groapa are dimensiunile de 1,50 x 0,50 m. Scheletul are lungimea de 1,60 m, mâinile pe bazin (pl. XIV.2). Fără inventar funerar.

M5(116), carourile 7-8, mormânt în cistă de piatră, orientat E-V, cu craniul la V (oasele foarte slab conservate); cista are dimensiunile de 2,20 x 1 x 0,70 m (pl. XIX.7); fără inventar funerar.

M6(117), carourile 9-10, mormânt în groapă simplă, orientat E-V, cu craniul la V (pl. XVII.2), cu dimensiunile de 1,30 x 0,40 m; fără inventar funerar. Scheletul are lungimea de 1m, mâna dreaptă pe lângă corp și mâna stângă pe bazin.

M7(118), carourile 10-11, cistă de piatră acoperită cu cinci lespezi de calcar, blocurile cistei sunt legate cu mortar; în interior nu a fost practică nici o înhumare. Cista este orientată E-V și are dimensiunile de: 1,80 x 1 x 1,10 m.

S8(18): M1(119), în caroul 1, mormânt orientat E-V, cu craniul la V; nu s-au mai păstrat decât fragmente din craniu. Dimensiunile gropii: 1 x 0,40 m; fără inventar funerar.

M2(120), în caroul 1, în martorul cu S7; nu s-au mai păstrat decât fragmente de craniu; fără inventar funerar.

M4(122), în caroul 6, mormânt în cistă de piatră, cu două înhumări, pereții de S și E ai cistei sunt deranjați (este în vecinătatea unei conducte moderne); orientat E-V, cu craniile la V; fără inventar funerar.

M5(123), în caroul 7, mormânt cu cinci înhumări, în cistă de piatră, cu dimensiunile: 2,20 x 1,30 x 0,95 m. Orientat E-V, cu craniile la V, fără inventar funerar.

M6(124), caroul 10, în martorul cu S7, mormânt în groapă simplă, orientat E-V, cu craniul la V (pl. XVII.4). Groapa are dimensiunile de 1,80 x 0,60 m; fără inventar funerar.

S7(19): M1(125), mormânt orientat NV-SE, cu craniul la SE, în groapă simplă (pl. XVI.6) de 1,50 x 0,50 m; fără inventar funerar.

M2(126), în caroul 3, orientat E-V, cu craniul la V, în groapă simplă cu dimensiunile de 1,75 x 0,50 m; scheletul are lungimea de 1,70 m, mâna dreaptă pe lângă corp, mâna stângă pe bazin (pl. XVI.7). Fără inventar funerar.

M3(127), în caroul 3, orientat E-V, cu craniul la V (pl. XVI.8), în groapă simplă cu dimensiunile de 1,90 x 0,50 m; fără inventar funerar.

M4(128), caroul 6, mormânt în martorul cu S8, în groapă simplă cu dimensiunile de 1,50 x 0,50 m; orientat E-V, cu craniul la V (pl. XVI.9); fără inventar funerar.

M5(129), în caroul 6, mormânt în cistă de piatră cu două înhumări, orientat E-V, cu craniul la V. Mormântul era acoperit cu trei lespezi de calcar, iar cista are dimensiunile de 2,30 x 1,30 x 1 m. Fără inventar funerar.

M6(130), în caroul 7, mormânt cu două înhumări, orientat E-V, cu craniile la V, în cistă de piatră, cu dimensiunile de 2,20 x 1,10 x 0,95 m. Inventar funerar: figurină feminină de os³⁷, (inv. 3045), care la partea inferioară prezintă un mâner terminat în T, iar la partea superioară o reprezentare feminină : părul cade în cozi pe umeri, fizionomia realizată în amănunt, mâinile la piept, mâna dreaptă ridicată spre gât, la spate realizare stilizată; restaurată, figurina are înălțimea de 165mm (pl. XXII); brățară de bronz fragmentară (pl. XXII) ; lăntișor fragmentar de bronz³⁸, mărgelă sticlă; doi cercei bronz fragmentari; trei ace de păr din argint (pl. XXII)³⁹.

M7(131), în caroul 11, mormânt în cistă de piatră, cu trei înhumări (pl. XVII.12 și XXVII); orientat E-V, cu craniile la V; dimensiunile cistei: 1,70 x 1 x 0,70 m ; inventar funerar: mărgică chihlimbar⁴⁰, verigă bronz.

S6(20) M2(133), în carourile 2-3, în martorul cu S5, mormânt în groapă simplă, protejat la S de un zid din trei blocuri de calcar așezate vertical; în interior placat cu *tegulae* (pl. XVII.3 și XXIX). Scheletul are lungimea de 1,50m, mâna

³⁷ C. Preda, *op. cit.*, p. 159, M 98.

³⁸ *Ibidem*, pl. XXVIII, M 98.

³⁹ *Ibidem*, p. 160, pl. XXX, M 280, 339, 341 și 349.

⁴⁰ Mărgelă de chihlimbar vezi și la C. Preda, *op. cit.*, pl. XXVI, M 176, 335, 351 și 357.

dreaptă pe lângă corp, iar mâna stângă pe bazin; orientat E-V, cu craniul la V. Dimensiunile gropii de 1,50 x 0,50 m; fără inventar funerar.

M3(134), în caroul 5, mormânt în groapă simplă, cu dimensiunile de 1,20 x 0,40 m; orientat E-V, cu craniul la V(pl. XVI.2); fără inventar funerar.

M4(135), în caroul 6, cu două înhumări, orientat E-V, cu craniile la V. Mormânt în cistă de piatră; blocurile sunt legate cu mortar roșu (var, nisip, cărămidă pisată); se observă folosirea chirpicului pentru egalizarea blochetelor. În peretele de N și E sunt refolosite două blocuri de marmură. Dalele capacului erau prinse de restul mormântului cu același mortar roșu, astfel că în momentul cercetării, s-a observat pătrunderea unei mici cantități de pământ în interior. Dimensiunile cistei: 2 x 1 x 1 m. Inventar funerar: mărege sticlă⁴¹.

M5(136), caroul 9, în martorul cu S VII, mormânt, cu două înhumări, în groapă simplă (pl. XVII.10) acoperit cu patru dale de calcar; orientat E-V, cu craniile la V. Dimensiunile gropii de 1,50 x 0,75 x 0,85 m. Fără inventar funerar.

Tot în această secțiune, în caroul 2, a fost recuperat un fragment arhitectonic din marmură (L = 900 mm; l = 320 mm; grosimea = 160 mm; pl. XXI).

S5(21): M1(137) și M2(138), morminte în groapă simplă, orientate E-V cu craniile la V; au fost tăiate de M3(139)(pl. XXVIII), mormânt în groapă simplă acoperit cu cinci dale de calcar (pl. XVI.3). M3 are aceeași orientare, E-V, cu craniul la V. Dimensiunile gropii: 1,60 x 0,50 x 0,30 m; scheletul are lungimea de 1,60m cu mâinile pe bazin (pl. XVII.13); craniul alungit artificial. Fără inventar funerar.

M4(140), carourile 3-4, în martorul cu S 6, cu două înhumări, mormânt orientat E-V, cu craniile la V (pl. XVI.4 și XXVII). Mormântul este în cistă de piatră; pereții sunt legați cu mortar de culoare roșcată (var, nisip, cărămidă sfărâmată); pe peretele de E are practică o intrare, blocată cu o lespede de calcar. Dimensiunile cistei sunt: 2,40 x 1 x 1,10 m. Fără inventar funerar.

M5(141), mormânt în cistă de piatră, cercetat în caroul 7 din martorul cu S6, orientat E-V, cu craniul la V. Dimensiunile cistei: 2 x 1 x 1 m; fără inventar funerar.

M6(142), în caroul 8, mormânt orientat E-V, cu craniul la V (pl. XVIII.12), acoperit cu două lespezi de calcar. Groapa are dimensiunile de 1,50 x 0,50 x 0,25 m. Fără inventar funerar.

M7(143), în caroul 9, mormânt orientat E-V, cu craniul la V (pl. XVIII.9), acoperit cu trei lespezi de calcar. Groapa are dimensiunile de 1 x 0,40 x 0,40 m. Fără inventar funerar.

M8(144), în caroul 10, în martorul cu S6, mormânt orientat E-V, cu craniul la V, în groapă simplă (pl. XVIII.1). Groapa are dimensiunile de 1,60 x 0,50 m; fără inventar funerar.

M9(145), în caroul 10, lângă M8, mormânt în groapă simplă, orientat E-V, cu craniul la V (pl. XVIII.10). Dimensiunile gropii sunt de 1,20 x 0,40 m. Fără inventar funerar.

M10(146): În carourile 5-6, mormânt în groapă simplă acoperit cu 4 dale de calcar, cu dimensiunile de 1,70 x 0,50 m, orientat E-V cu craniul la V (pl. XVII.14);

⁴¹ *Ibidem*, pl. XXVII.

fără inventar funerar.

M11(147): În caroul 5, mormânt în groapă simplă, acoperit cu dale de calcar, cu dimensiunile 0,50 x 0,40 m, orientat E-V cu craniul la V (pl. XVIII.8); fără inventar funerar.

S 4(22): M1(148), în caroul 3, mormânt în cistă de piatră (pl. XXVIII), cu capac din trei dale de calcar. În peretele de N este refolosit un bloc de marmură cu o inscripție (pe un rând) martelată în partea superioară; la mijlocul blocului este inscripționat un A, cu trăsături diferite. Mormânt cu două înhumări, orientate E-V, cu craniile la V; inventar funerar: ulcior ceramic cu o toartă⁴², argilă de culoare cărămiziu deschis; cu striuri pe umăr, caneluri longitudinale pe toartă și caneluri ușoare la partea inferioară (inv. 3050; h = 180 mm; dg = 50 mm; db = 70 mm; pl. XX); descoperit lângă peretele de V, la -0,40 m față de cota superioară a cistei. Cista are dimensiunile: 2,10 x 1,20 x 0,70 m.

M2(149), mormânt cercetat în caroul 4, orientat E-V, cu craniul la V, protejat la N de un zid format din patru blocuri de calcar. Groapa are dimensiunile de 1,50 x 0,50 x 0,30m; scheletul are lungimea de 1,50m, cu mâinile pe bazin. Inventar funerar: ulcior ceramic cu o toartă, striuri longitudinale pe toartă și striuri fine pe corp; culoare cărămizie, (inv. 3049; h = 180 mm; db = 70 mm; dg = 65 mm, pl.XX).

M3(150), mormânt în cistă de piatră, cu capac din patru dale de calcar, cu două înhumări (unul este copil, înhumat în colțul de SV), orientat E-V, cu craniile la V. Dimensiunile cistei: 2,20 x 1,30 x 0,60 m. Inventar funerar: inel de bronz cu chaton⁴³ (pl. XXII).

M4(151), în caroul 7, în martorul cu S3, mormânt orientat E-V, cu craniul la V, în groapă simplă, acoperit cu trei dale de calcar. Dimensiunile gropii: 1,50 x 0,50 x 0,40 m. Fără inventar funerar.

M5(152), în carourile 7-8, în martorul cu S V, mormânt în groapă simplă, acoperit cu patru dale de calcar, orientat E-V, cu craniul la V (pl. XVIII.11). Groapa are dimensiunile de 1,70 x 0,50 x 0,40 m. Fără inventar funerar.

M6(153), în carourile 9-10, mormânt orientat E-V, cu craniul la V, în groapă simplă, lângă M8 din S3(23). Groapa are dimensiunile de 2,10 x 0,70 m. Fără inventar funerar.

M7(154), în carourile 1-2, mormânt în groapă simplă, acoperit cu dale de calcar, cu dimensiunile de 1,80 x 0,40 m, orientat E-V cu craniul la V (pl.XV.4); fără inventar funerar.

S3(23): M1(155), în caroul 1 mormânt în groapă simplă, orientat E-V, cu craniul la V, acoperit cu *tegulae* (pl. XVIII.4). Groapa are dimensiunile de 1,50 x 0,50 x 0,25 m; scheletul are lungimea de 1,40 x 0,50 m, mâinile pe abdomen; fără inventar funerar.

M2(156), în caroul 2, mormânt orientat E-V cu craniul la V, în groapă simplă (pl. XVIII.5). Groapa are dimensiunile de 1,50 x 0,50 m; scheletul are lungimea de 1,50m, cu mâinile pe bazin; fără inventar funerar.

M3(157), în caroul 2, mormânt orientat NV-SE, cu craniul la NV, în groapă simplă (pl. XVIII.6). Dimensiunile gropii sunt de 1,50 x 0,50 m; scheletul are lungimea de 1,50m, cu mâna dreaptă pe lângă corp și mâna stângă pe abdomen.

⁴² *Ibidem*, p. 145, pl. XI, M1.

⁴³ *Ibidem*, p. 183, pl. LIII, fig. 15, M17.

M4(158), în caroul 5, mormânt în groapă simplă orientat E-V, cu craniul la V (pl. XVI.1). Dimensiunile gropii de 1 x 0,40 m; inventar: măregele sticlă cu decor în spirală, cercel bronz.

M5(159), în carourile 5-6, mormânt orientat E-V, cu craniul la V, în groapă simplă. Groapa are dimensiunile de 1 x 0,50 m; inventar funerar: ulcioraș cu o toartă, culoare cărămiziu roșcat, cu caneluri ușoare pe corp (inv. 3042; h = 100 mm; db = 31 mm; dg = 30 mm; pl.XX) .

M6(160), în carourile 7-8, mormânt orientat E-V, cu craniul la V, în groapă simplă, cu capac din patru dale de calcar. Dimensiunile gropii sunt de 1,80 x 0,50 m, scheletul are lungimea de 1,65 m, mâinile pe abdomen (pl. XVIII.7); fără inventar funerar.

M7(161), mormânt cercetat în carourile 7-8, în martorul cu S4, cu două înhumări, în cistă de piatră cu capac din patru dale de calcar (pl. XVIII.2); orientat E-V, cu craniile la V. Dimensiunile cistei sunt de 1,80 x 1 x 0,85 m; scheletele așezate unul lângă celălalt; fără inventar funerar.

M8(162), în caroul 10, în martorul cu S4, mormânt în cistă de piatră; colțul său de NE este distrus de o construcție modernă. Mormântul este orientat E-V, cu craniul la V. Cista are dimensiunile de 2,20 x 1 x 0,60 m. Fără inventar funerar.

S2(24): M1(163), în caroul 4, mormânt cu doi înhumați, orientat E-V, cu craniile la V, în cistă de piatră, acoperit cu patru dale de calcar. Dimensiunile cistei: 2 x 0,90 x 0,50 m. Scheletele sunt așezate unul peste altul (pl. XIX.3 și XXVII), fără inventar funerar.

M2(164), în caroul 5, mormânt orientat E-V, cu craniul la V, în groapă simplă, acoperit cu cinci dale de calcar. Groapa are dimensiunile 1,75 x 0,50 x 0,30 m, scheletul are lungimea de 1,60 m, mâna dreaptă pe lângă corp, iar mâna stângă pe bazin (pl. XIX.8). Fără inventar funerar.

M3(165), în caroul 7, mormânt în cistă de piatră, cu cinci înhumări (pl. XIX.4), orientat E-V, cu craniile la V, drept capac avea cinci dale de calcar. Dimensiunile mormântului de 2 x 0,90 x 0,55 m; înhumările au fost practicate unele peste altele. Inventar funerar: măregele sticlă, cataramă bronz⁴⁴ (pl.XXII), *unguentarium*⁴⁵ din sticlă întregibil, (inv. 3043; h = 250 mm; dg = 23 mm, pl.XX).

M4(166), în caroul 8, mormânt în groapă simplă, orientat E-V, cu craniul la V (pl. XIX.5). Groapa are dimensiunile 1,50 x 0,50 m; scheletul are lungimea de 1,40 m, cu mâinile pe bazin. Inventar funerar: brățară din fier⁴⁶.

M5(167), cercetat în caroul 6, în martorul cu S3, mormânt în cistă de piatră, cu două înhumări, orientat E-V, cu craniile la V. Dimensiunile cistei 2,20 x 1,10 x 0,90 m; scheletele sunt așezate unul lângă altul; oasele răvășite.

M6(168), în carourile 10-11, mormânt în cistă de piatră (situat lângă colțul unei construcții moderne), orientat E-V, cu craniul la V; are dimensiunile de 2,20 x 0,80 m; scheletul are lungimea de 1,75m, cu mâinile pe bazin. Inventar funerar: ulcior cu o toartă, decor striuri circulare (inv. 304; h = 180 mm; db = 33; dg = 45 mm; pl.XX), databil în a doua jumătate a sec. IV p.Chr.; (decorul constă într-o

⁴⁴ *Ibidem*, p. 38-39.

⁴⁵ Pentru unguentarii de sticlă cf. C. Preda, *op. cit.*, p. 147, pl. XIII, M 264; M.Bucovală, SCIV 1,(1971), p.127; V.Barbu, SCIV 1,(1971), p.52 .

⁴⁶ Vezi *supra*, nota 33.

spirală care începe de la bază și continuă spre gâtul vasului, cu analogii atât la Callatis⁴⁷, cât și la Histria⁴⁸ și Piatra Frecăței⁴⁹).

S1(25): M1(169), în caroul 3, orientat E-V, cu craniul la V; mormânt în cistă de piatră cu capac din patru dale de calcar (pl. XIV.6); are dimensiunile 1,75 x 0,75 m (cote exterioare) x 0,70 m. Scheletul are lungimea de 1,50 m, mâinile pe bazin. Fără inventar funerar.

M2(170), în carourile 4-5, mormânt în cistă de piatră cu dimensiunile 2 x 0,75 x 0,50 m, orientat E-V, cu craniul la V; acoperit cu patru dale de calcar; scheletul are lungimea de 1,85 m, mâna stângă pe lângă corp și mâna dreaptă pe bazin (pl. XIV.7). Inventar funerar: un inel de aur cu chaton⁵⁰ (piatra nu s-a mai păstrat); inv. 3064 (pl. XXII); cataramă fier.

M3(171), în caroul 6, mormânt în groapă simplă acoperit cu cinci dale de calcar, groapa are dimensiunile de 1,75 x 0,50 x 0,30 m; scheletul are lungimea de 1,50 m; mâinile pe bazin (pl. XIV.8). Fără inventar funerar.

M4(172), în carourile 7-8, mormânt orientat E-V, în cistă de piatră; patru înhumați, cu craniile la V (pl. XIV.5 și XXIX). Dimensiunile mormântului: 2 x 1,10 x 0,90 m; pe peretele de S a fost refolosit un fragment de arhitravă din calcar. Inventar funerar: fibulă bronz⁵¹ (pl. XXII), două brățări de bronz fragmentare⁵², doi cercei bronz fragmentari⁵³, mărgelă din sticlă policromă⁵⁴.

M5(173), în caroul 8, mormânt în groapă simplă, orientat E-V, cu craniul la V; din capac s-au mai păstrat doar două lespezi de calcar. Groapa are dimensiunile de 1,50 x 0,50 x 0,40 m; lungimea scheletului este de 1,40m; mâinile pe lângă corp (pl. XIX.1); Fără inventar funerar.

M6(174), în caroul 10, mormânt orientat E-V, cu craniul la V; în cistă de piatră; din cistă nu s-au păstrat lespezile din colțul de NE (pl. XIX.2). Mormânt cu dimensiunile de 1,10 x 0,60 x 0,35 m. Din schelet nu s-au mai păstrat decât fragmente de craniu.

M7(175), mormânt cercetat în caroul 10, orientat E-V, cu craniul la V, în groapă simplă, acoperit și protejat la sud cu *tegulae*. Dimensiunile mormântului: 1,80 x 0,50 x 0,20 m; lungimea scheletului de 0,60 m; cu mâinile pe abdomen. Fără inventar funerar.

x
x x

În urma cercetării prezentate, ce constituie în același timp o nouă contribuție la cunoașterea necropolei romano-bizantine a cetății Callatis, se impun următoarele observații:

⁴⁷ C. Preda, *op. cit.*, p. 143-144, pl. IX-X.

⁴⁸ H. Nubar, SCIV 22, (1971), p. 204-205.

⁴⁹ Analogii la Piatra Frecăței, cf. A. Petre, *Materiale*, 8, (1962), p. 574-577.

⁵⁰ Pentru inele de aur cf. C. Preda, *op. cit.*, p. 159, și pl. XXV, M354.2.

⁵¹ Pentru fibule cu bumbi în formă de ceapă, *zwiebelknopffibeln*, cf. V. Lungu, C. Chera, *Materiale*, 16, fig. 2/4, p. 145; C. Preda, *op. cit.*, p. 35 și bibliografia.

⁵² Pentru brățări de bronz, *ibidem*, p. 157, pl. XXIII.

⁵³ *Ibidem*, p. 151 și pl. XVII, M. 218.

⁵⁴ *Ibidem*, pl. XXVII.

I. Mormintele cercetate nu au făcut parte cronologic numai din epoca romano-bizantină, așa cum semnalaseră cercetările anterioare, ci și din epoca elenistică și din cea romană, acoperind astfel întreaga perioadă de existență a cetății⁵⁵.

O statistică din punct de vedere al încadrării cronologice a mormintelor evidențiază următoarele:

a. Au fost cercetate 5 morminte din epoca elenistică, din care un mormânt de tip hypogeu⁵⁶, două morminte în cistă de piatră⁵⁷, două morminte de incinerare⁵⁸ și un rug funerar⁵⁹. Funcția șanțurilor periferice era predominant rituală; au fost identificate resturi de jertfe organice împreună cu ceramică spartă ritual. N-ar fi exclus să fi avut și o componentă utilitară, pământul scos din șanț să fi fost folosit la ridicarea unei/unor platforme funerare (M1(27) și M2(28) posibil să fi fost acoperite de o movilă aplatizată în timp).

b. Mormintele din epoca romană⁶⁰ cercetate sunt în număr de 4, datarea fiind asigurată de orientarea N-S a mormintelor, cu craniul spre S și de analogiile cu mormintele cercetate anterior atât la Callatis⁶¹, cât și la Tomis⁶² și Histria⁶³.

c. Mormintele din epoca romano-bizantină, în număr de 168, pot fi încadrate în mai multe categorii:

1. Morminte în cistă de piatră realizate din plăci masive din calcar, netencuite⁶⁴; în număr de 24, reprezintă 14,20% din totalul mormintelor târzii.

2. Morminte în cistă de piatră realizate din plăci mari de calcar tencuite la rosturi cu mortar⁶⁵; în număr de 3 - reprezintă 1,77%.

3. Morminte în cistă de piatră realizată din blochete de calcar de mai mici dimensiuni⁶⁶; un mormânt - reprezentând 0,59%.

⁵⁵ Ne exprimăm unele rezerve asupra lui M1 din S1T1, posibil medieval timpuriu, vezi P. Alexandrescu, *op. cit.*, p. 232-235.

⁵⁶ Analogii în zonă, mormântul de tip hypogeu de la 2 Mai, cf. C. Preda, E. Bârlădeanu, *Pontica* 12, (1979), p. 97, nota 1 și cel de la Avicola Mangalia-Movila Documaci, cercetat în 1994, cf. T. Papasima, V. Georgescu, *Pontica* 27, (1994), p. 223-225.

⁵⁷ Pentru morminte în cistă de epocă elenistică, vezi O. Bounegru, E. Bârlădeanu, *Pontica* 23, (1990), p. 335-344 și bibliografia.

⁵⁸ Cu privire la mormintele de incinerare cf. P. Alexandrescu, *op. cit.*, p. 257; E. Bârlădeanu, *Pontica* 13, (1980), p. 228; V. Lungu, C. Chera, *Pontica* 19, (1986), p. 94-95; posibil să fi fost mai multe, excavarea mecanică decopertând între -1m și -1,40m pe întreaga suprafață (vezi anexa cu tabelele altimetrice). Mulțumim pe această cale grupului de specialiști care au semnat protestul împotriva începerii lucrărilor de construcție și au susținut cercetarea sistematică a întregului perimetru aflat într-o zonă de rezervație arheologică, cf. Mediafax și col. România Liberă, august 2000.

⁵⁹ Cf. Petre Alexandrescu, *Histria II*, 1966 p. 240; K. Kubler, *Kerameikos*, VI, 1, p. 86-87.

⁶⁰ Datare totuși relativă, datorită lipsei inventarului; convențional am considerat valabilă situația particulară din T3S5 unde un mormânt orientat E-V taie un mormânt orientat N-S.

⁶¹ N. Cheluță - Georgescu, *Pontica* 7, (1974), p. 177; Al. Barnea, *SCIVA*, 25, 1, (1974).

⁶² M. Bucovăla, C. Pașca, *Pontica* 21-22, (1988-1989), p. 123 și bibliografia.

⁶³ H. Nubar, *SCIV* 22, 2, (1971), p. 199-215.

⁶⁴ C. Preda, *op. cit.*, *passim*, V. Georgescu, M. Ionescu, *op. cit.*, p. 197.

⁶⁵ C. Preda, *op. cit.*, p. 15-16.

⁶⁶ V. Georgescu, M. Ionescu, *op. cit.*, *loc. cit.*

4. Morminte de tip hypogeu⁶⁷; în număr de două - 1,18%.

5. Morminte de înhumăție în groapă simplă acoperite cu dale din calcar⁶⁸; 36 la număr, respectiv 21,30%.

6. Morminte în groapă simplă mărginite pe una din laturi cu blochete de calcar⁶⁹; 10 la număr, reprezintă 5,91% .

7. Morminte în *tegulae*⁷⁰; în număr de două, respectiv – 1,18%.

8. Morminte în groapă simplă acoperite cu *tegulae* așezate în două ape⁷¹; 8 la număr , – 4,73%.

9. Morminte în groapă simplă acoperite cu *tegulae* așezate orizontal⁷²; 8 la număr, – 4,73%.

10. Morminte în groapă simplă⁷³; în număr de 70 – 41,42%.

11. Mormânt acoperit cu *tegulae* și dale de calcar; 1 – 0,59%.

12. Mormânt protejat de jur-împrejur cu un rând de blochete de calcar; 1 – 0,59%.

O altă statistică se poate face cu privire la mormintele cu mai multe înhumări; acestea sunt în număr de 19, din care 17 în morminte în cistă de piatră (dintr-un total de 27 de morminte în cistă de piatră, reprezentând un procent de 62,9%) . Două dintre ele prezintă morminte cu un schelet de adult și unul de copil; în ambele cazuri scheletul de copil este înhumat în partea de SV a mormântului. După procentul mare al reînhumărilor în cazul cistelor, acestea devin probabil cavouri de familie.

II. Lipsesc factorii de separare a deceselor pe generații, fapt datorat în primul rând ritualului creștin (ofrandele reprezintă în perioada romano-bizantină reminiscențe păgâne care vor dispărea în timp).

Până când o analiză a materialului osteologic se va materializa într-un studiu științific⁷⁴, după un studiu sumar al scheletelor, am putut observa, că populația nu are o structură îmbătrânită. Acest indicator sintetizează un număr mare de variabile ale perioadei romano-bizantine: sociale, economice, sanitare, politice etc. De asemenea, a fost ușor de sesizat o supramortalitate masculină (cauze exogene și endogene).

III. Necropola s-a format dintr-un nucleu aflat inițial la limita unei necropole păgâne, de la care a început expansiunea spațială spre periferie (inițial spre V și N). În plin proces de formare cimitirul paleocreștin se dezvoltă spre E, unde încorporează teritoriile unor necropole mai vechi (suprapunând monumente funerare).

⁶⁷ Cf. E. Norocel, *op.cit.*, p. 170-173; I. Barnea, Pontica 28-29, (1995-1996), p. 183-186 și bibliografia; analogii și la Tomis, cf. M. Bucovaia, Pontica 26, (1993), p. 207-214; Alix Barbet, Actes du colloque du CNRS, 1992, Auxerre, 1994, p. 25-47.

⁶⁸ V. Georgescu, M. Ionescu, *op.cit.*, loc cit.

⁶⁹ C. Preda, *op. cit.*, p. 19.

⁷⁰ A. Petre, *op. cit.*, p. 566.

⁷¹ Ibidem.

⁷² C. Preda, *op.cit.*, loc.cit., M 24, 44, 132, 144, 236 și P. Aurelian, *op. cit.*, loc. cit.; cf. și, C. Chera, V. Lungu, Pontica 16, (1983), p. 218.

⁷³ V. Georgescu, M. Ionescu, *op. cit.*, loc.cit

⁷⁴ Materialul osteologic se află în studiu la Institutul de Cercetări Antropologice București.

IV. Numărul mare al mormintelor de copii descoperit în jumătatea de S a zonei cercetate ne conduce la ideea că necropola avea, poate, o repartitie în funcție de unele caracteristici demografice (mortalitatea specifică după vârstă). De la un nucleu constituit, în jurul unei basilici cimiteriale (încă incertă), din construcții funerare monumentale de tip hypogeu⁷⁵ se trece la o zonă formată preponderent din cavouri de piatră, periferia fiind constituită din morminte săracăcioase în groapă simplă. Această repartitie diferențială apare ca urmare a influenței exercitate de anumite reflexe socio-economice, de care religia creștină nu a putut să se debaraseze încă de la bun început.

V. Un alt aspect de remarcat este acela că atât prezenta cercetare, cât și cercetarea din punctul Biogaz, au relevat și morminte de epocă elenistică și romană; se infirmă astfel o teorie mai veche, după care, la Callatis, zonele de necropolă romano-bizantină le respectă pe acelea de epocă elenistică și romană⁷⁶.

VI. Un aspect inedit este identificarea unor morminte la care craniul scheletului a fost deformat artificial⁷⁷. Trebuie subliniată în acest caz orientarea în manieră creștină a acestor morminte. O altă observație ce se desprinde o constituie faptul că unii din barbari (deocamdată au fost identificați doar cei cu extravaganțe stilistice) în secolele IV-VII p. Chr. își așează mormintele în interiorul necropolei organizate căpătând prin acest caracter (creștin) valențe ce țin de un mod de viață sedentar.

Un studiu atent al necropolelor⁷⁸ ar reflecta în mod sigur o structură etnică eterogenă în așezările din Scythia Minor la sfârșitul antichității. Fluctuațiile de populații prin coridorul scitic spre sud vor perturba viața religioasă din zonă. Elocventă este situația din T2 S1 M1, unde mormântul hypogeu a fost jefuit (din antichitate); construcția își păstrează caracterul funerar, în interior fiind adăpostită o urnă de incinerare.

VII. Marea necropolă romano-bizantină de la Callatis se află la ca. 1,5km vest de incinta cetății târzii și, în apropierea semitei ce lega orașul de Tropaeum Traiani⁷⁹; (arteră de circulație documentată de un miliar descoperit în zona cimitirului satului Arsa⁸⁰).

VIII. Atât orientarea mormintelor, E-V, cu unele mici devieri, cât și orientarea și poziția scheletelor, încadrează cea mai mare parte a mormintelor în categoria celor creștine; este subliniat astfel caracterul creștin al acestei zone a necropolei callatiene, precum și raspândirea pe care a cunoscut-o religia creștină aici⁸¹.

⁷⁵ V. Georgescu, M. Ionescu, *op. cit.*, p. 196-197 și fig.7.

⁷⁶ Ibidem.

⁷⁷ Cu privire la craniile deformate, cf. Em. Condurachi și colab., *Materiale* 4, p. 48-55, V. Barbu, *St.Cl.*, 3, (1961), p. 204-205, Gh. Diaconu, *SCIV*, 14, 2, (1963); Gh. Bichir, *Peuce* 2, (1971), p. 135.

⁷⁸ A. Petre, *SCIV*, 16, (1964), p.59-80.

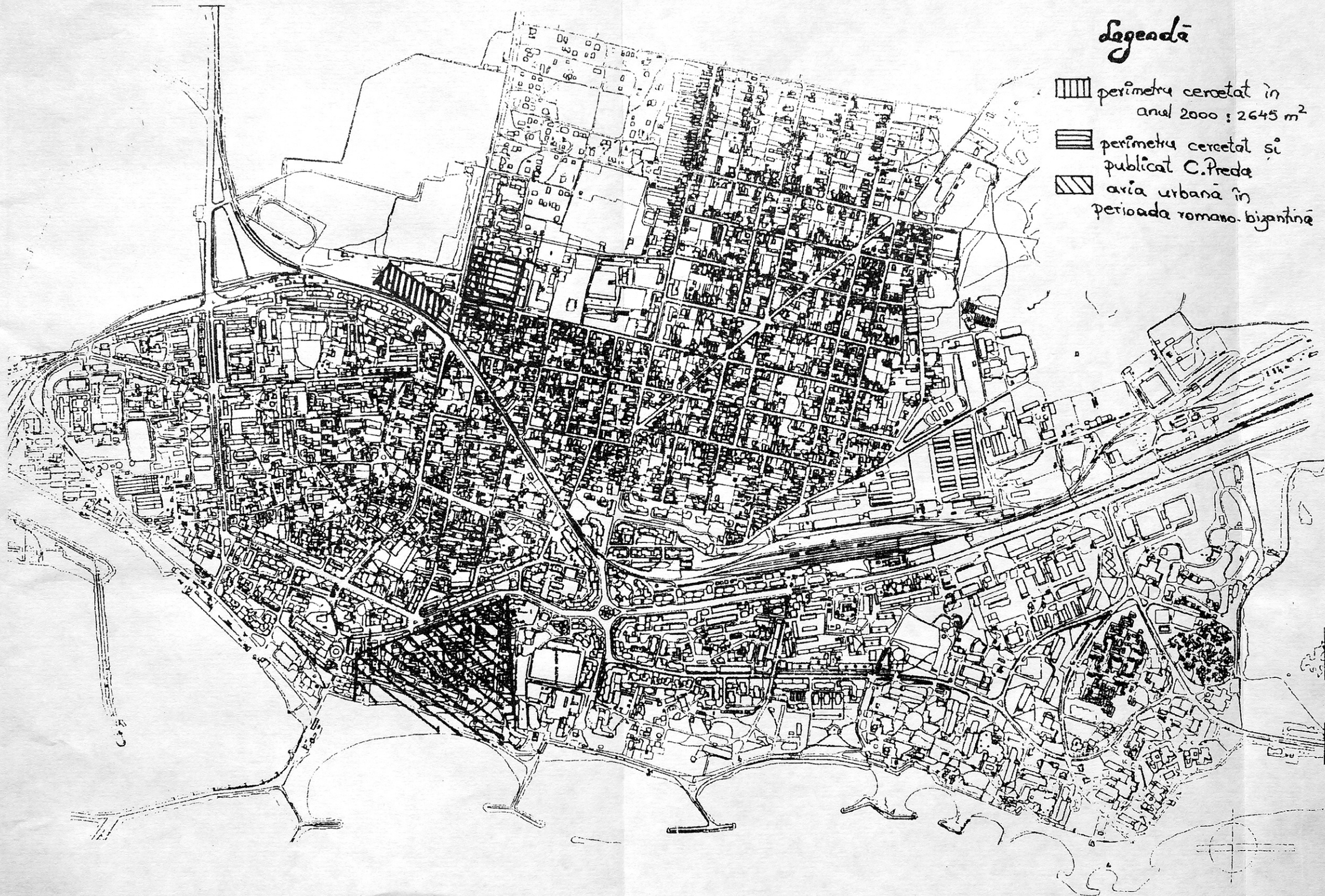
⁷⁹ cf. A. Aricescu, *Armata în Dobrogea Romană*, București, 1977, p. 193-194 și harta de la p. 178.

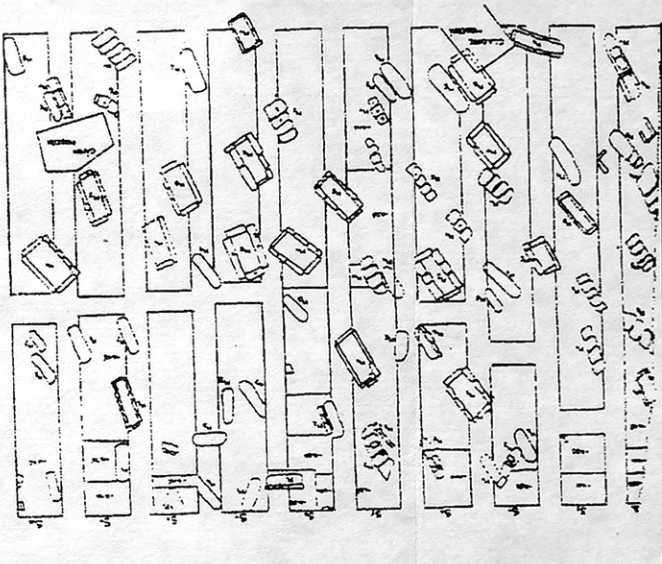
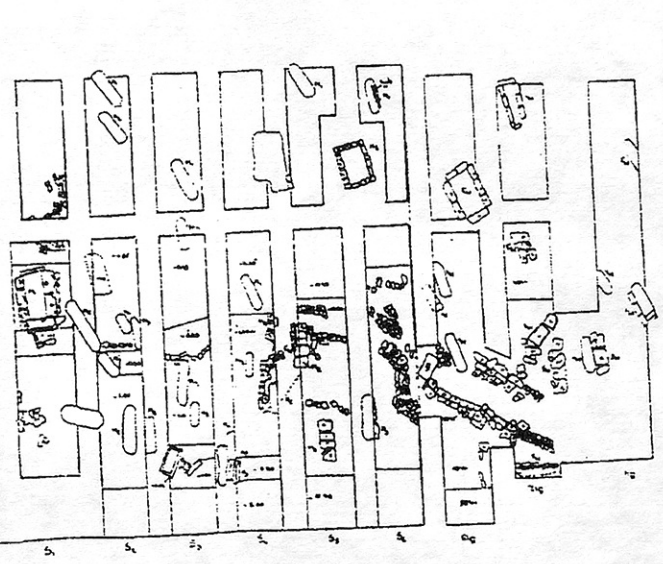
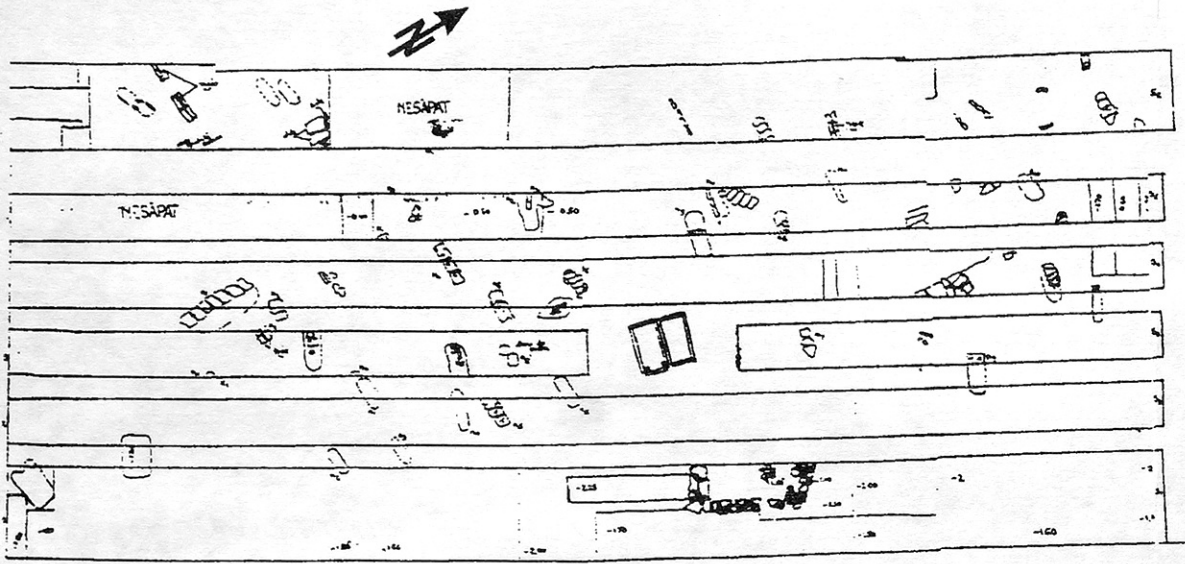
⁸⁰ M. Bărbulescu, A. Câteia, *Pontica* 31, (1998), p.127, nota 89, stâlp miliar anepigraf de lângă cimitirul din Arsa.

⁸¹ Orașul Callatis este menționat ca sediu episcopal la Hierocles, 637, 4; Procopius, *De aed.*, IV, 11, 20; C. de Boor, *Notitia Episcopatum.*, 596, *apud* Al. Barnea, *Une province chrétienne sous Justinien: La Scythie Mineure*, în *Acta XIII Congressus Internationalis Archeologiae Christianae*, Città del Vaticano – Split, 1998, p. 819.

Legenda

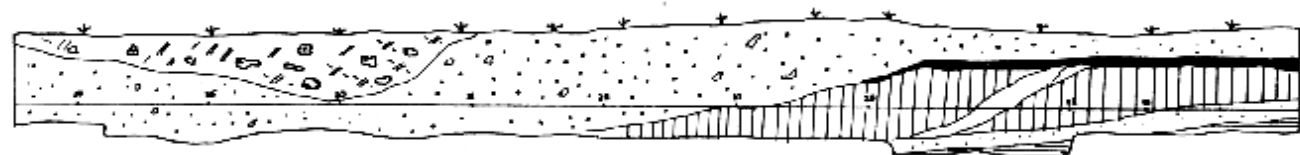
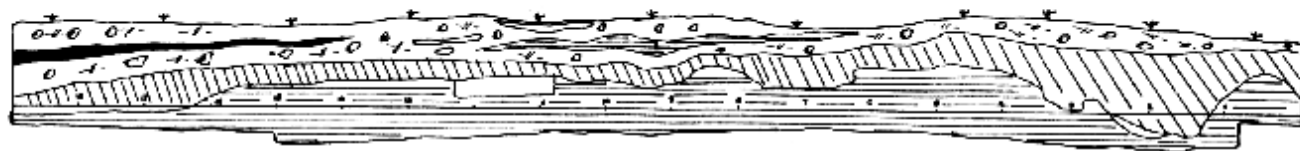
- perimetru cercetat in
anul 2000 : 2645 m²
- perimetru cercetat si
publicat C.Preda
- aria urbana in
perioada romano-bizantina





PL. III

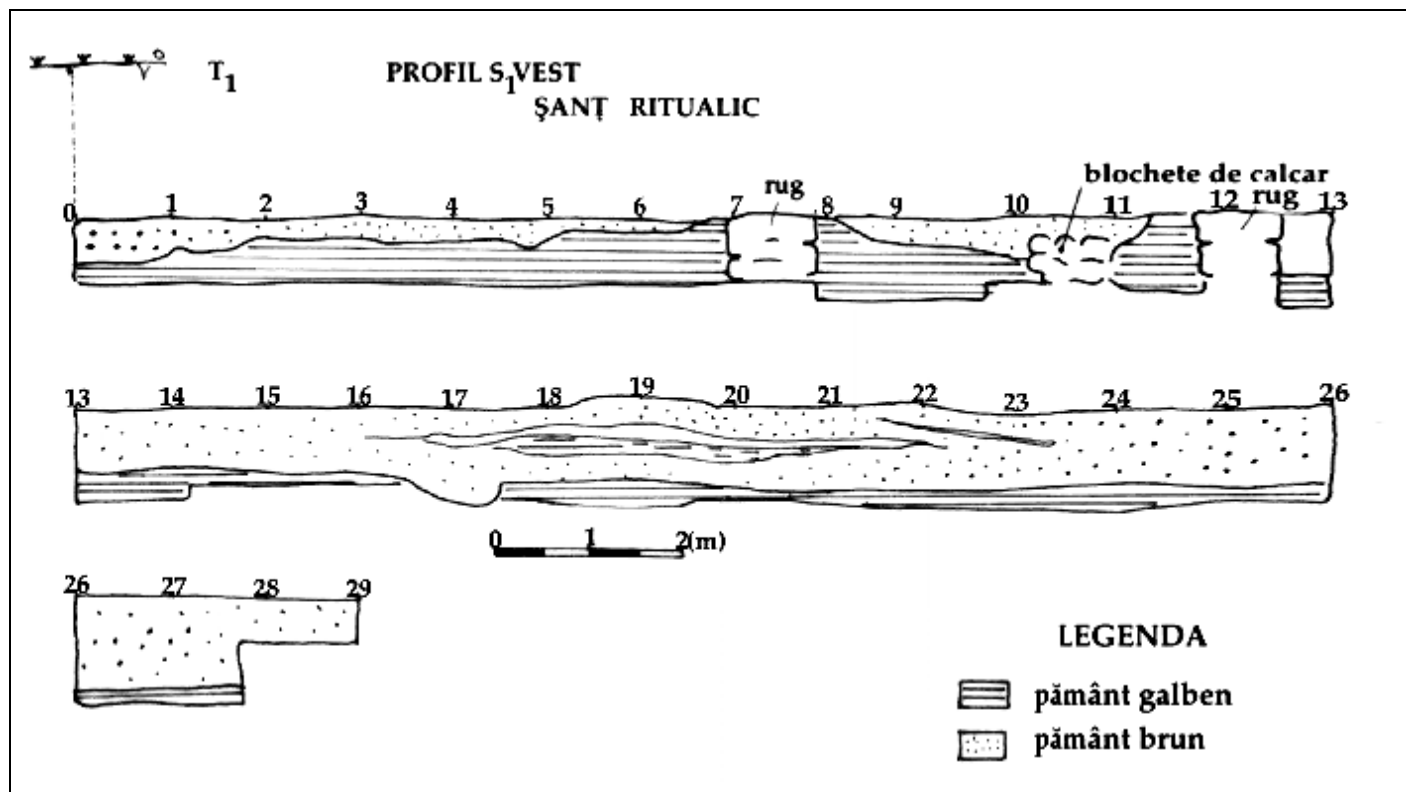
str. Oituz MANGALIA
Tronson Sud PROFILE



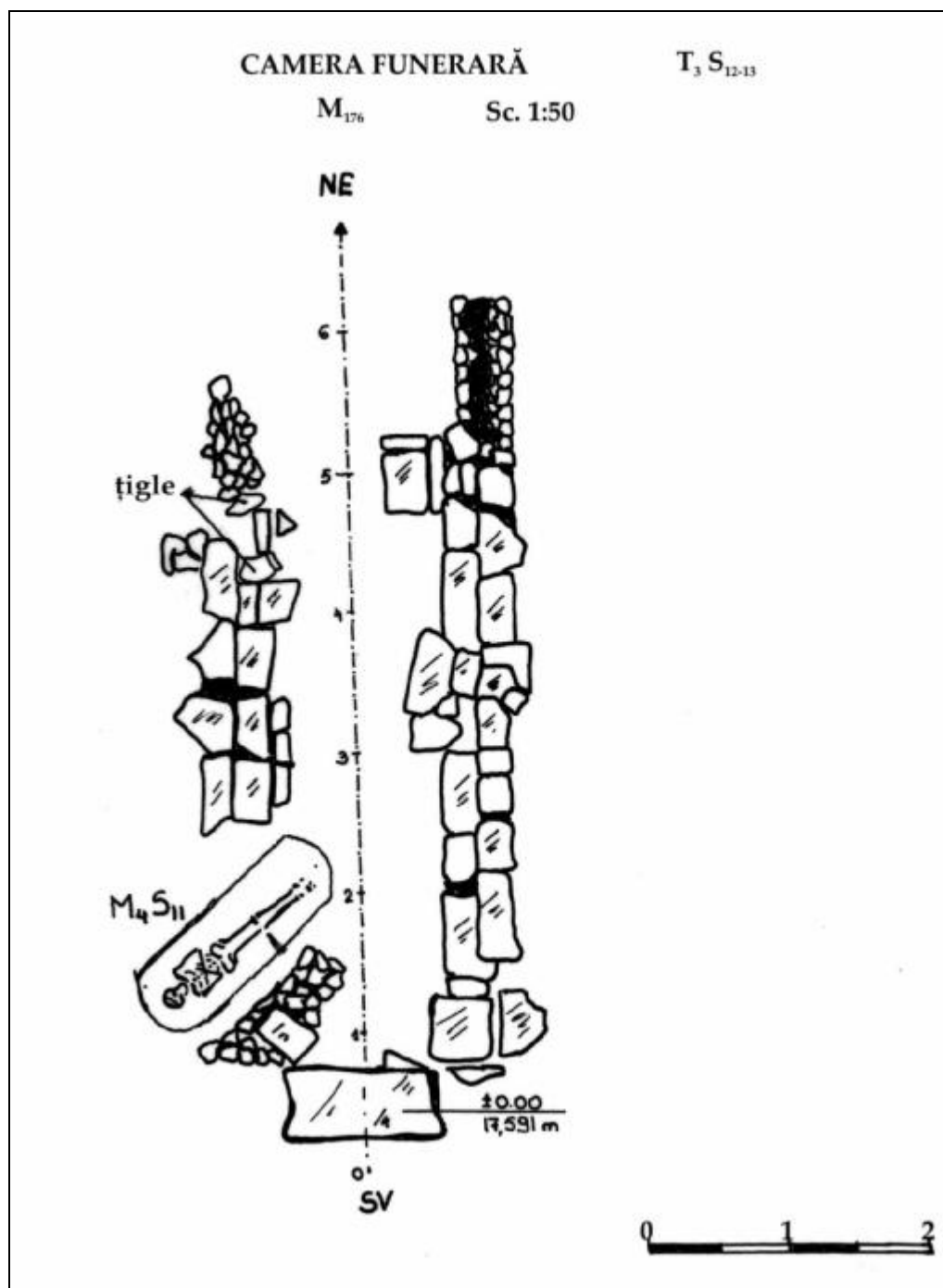
LEGENDĂ

-  pământ galben
-  pământ brun cu mortar și cărămizi
-  mortar
-  baton cu piatră și cărămizi
-  groapă modernă cu lut
-  umplutură antică
-  brun

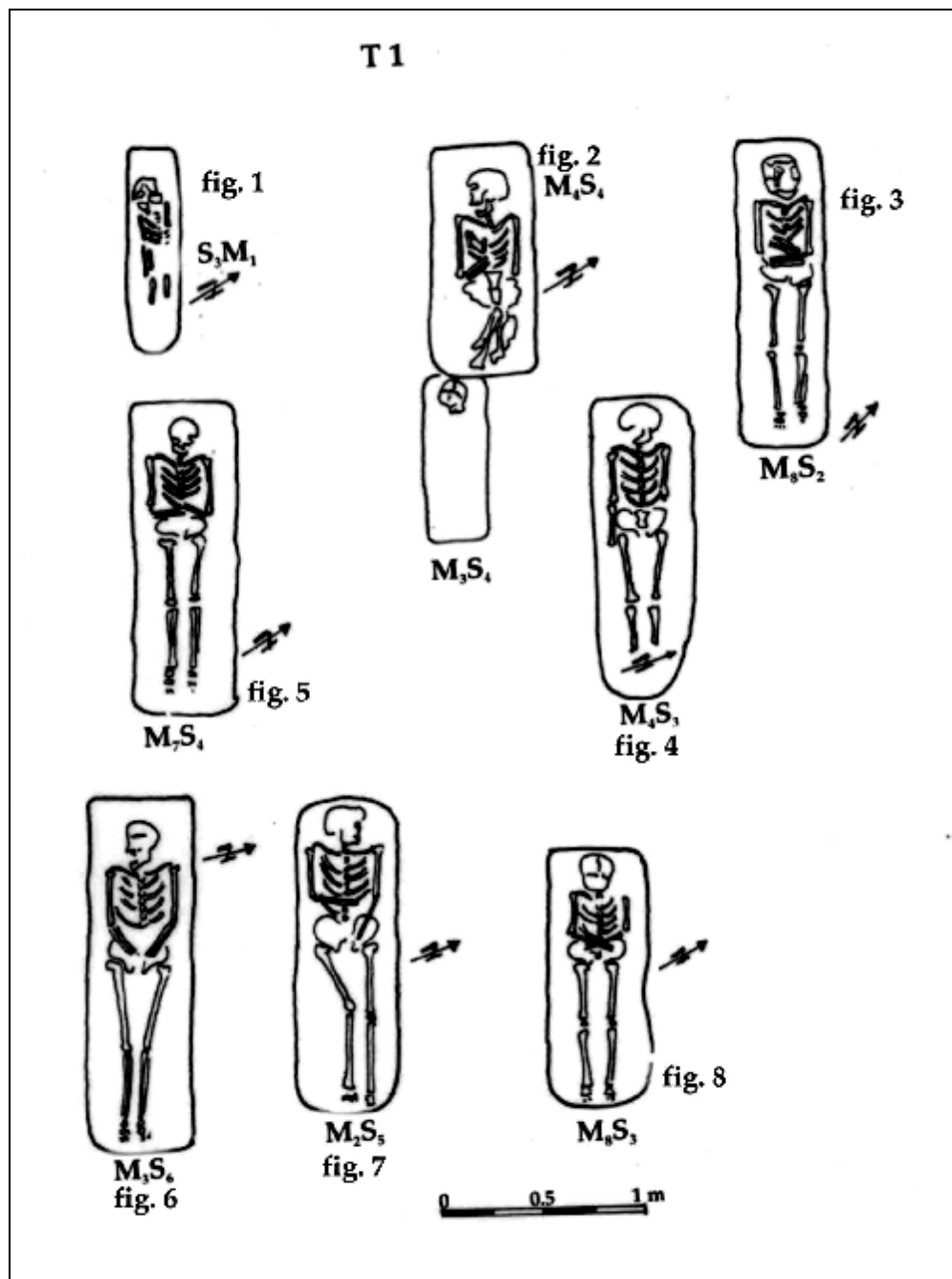


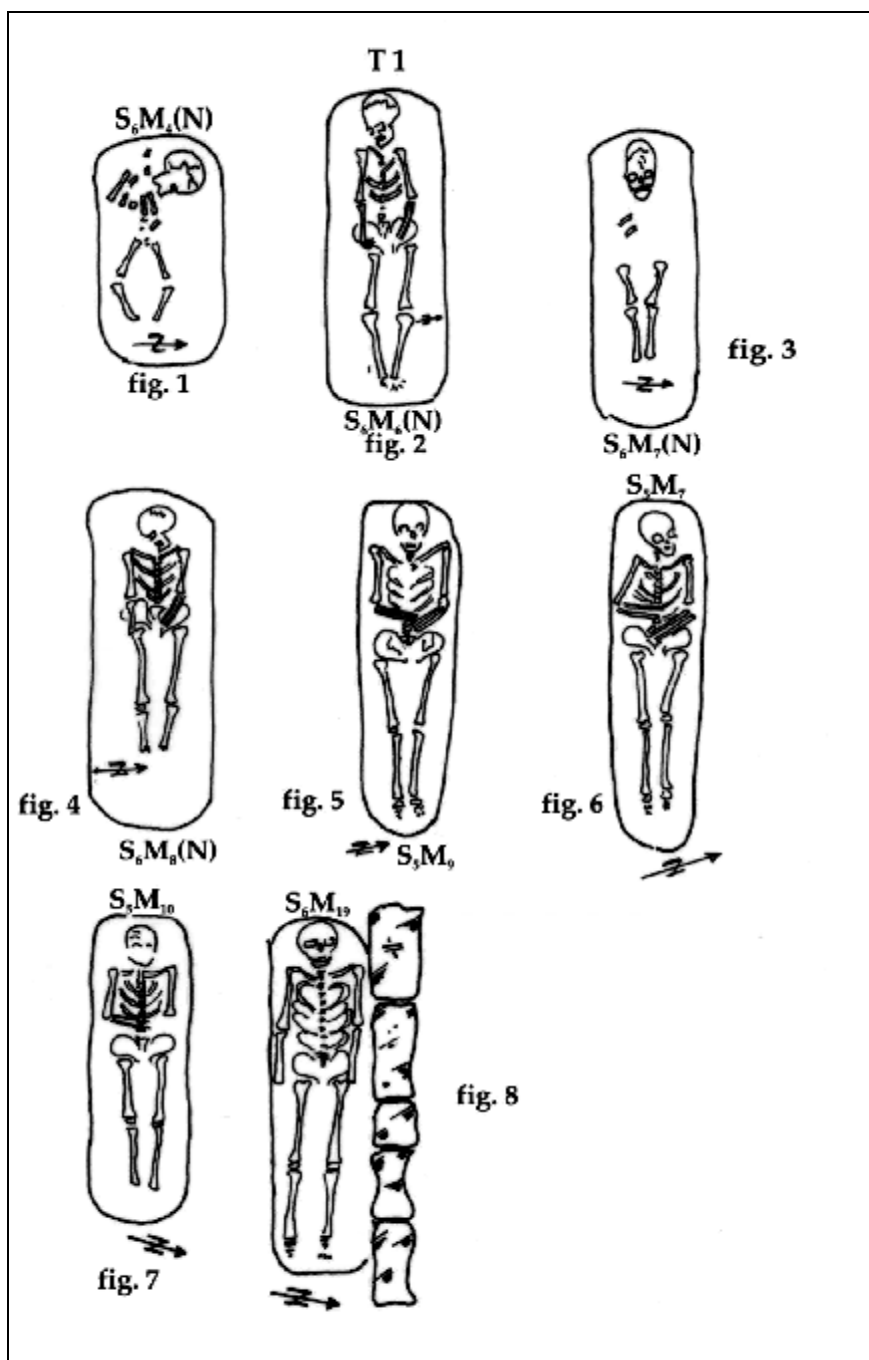


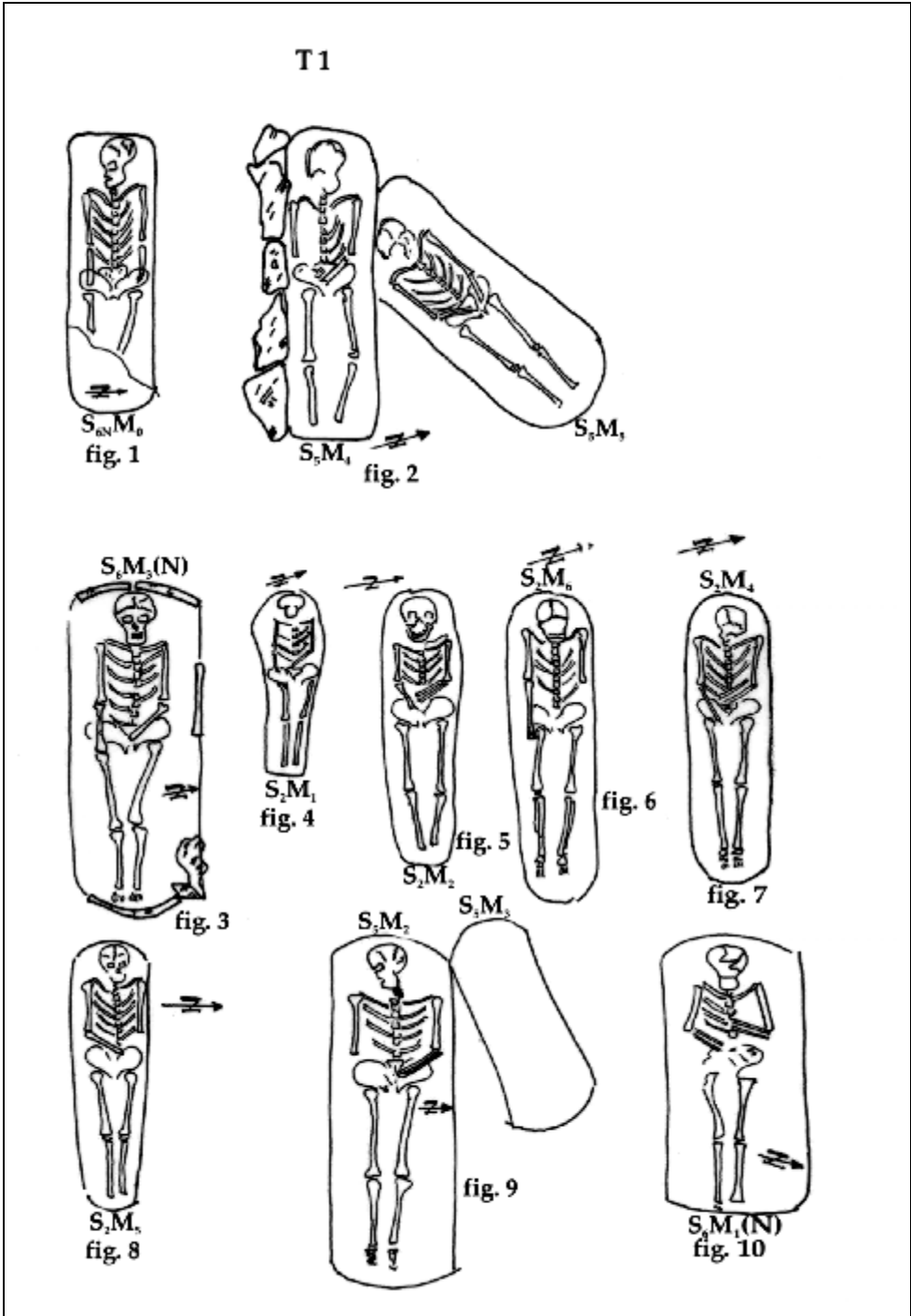
PL. IV



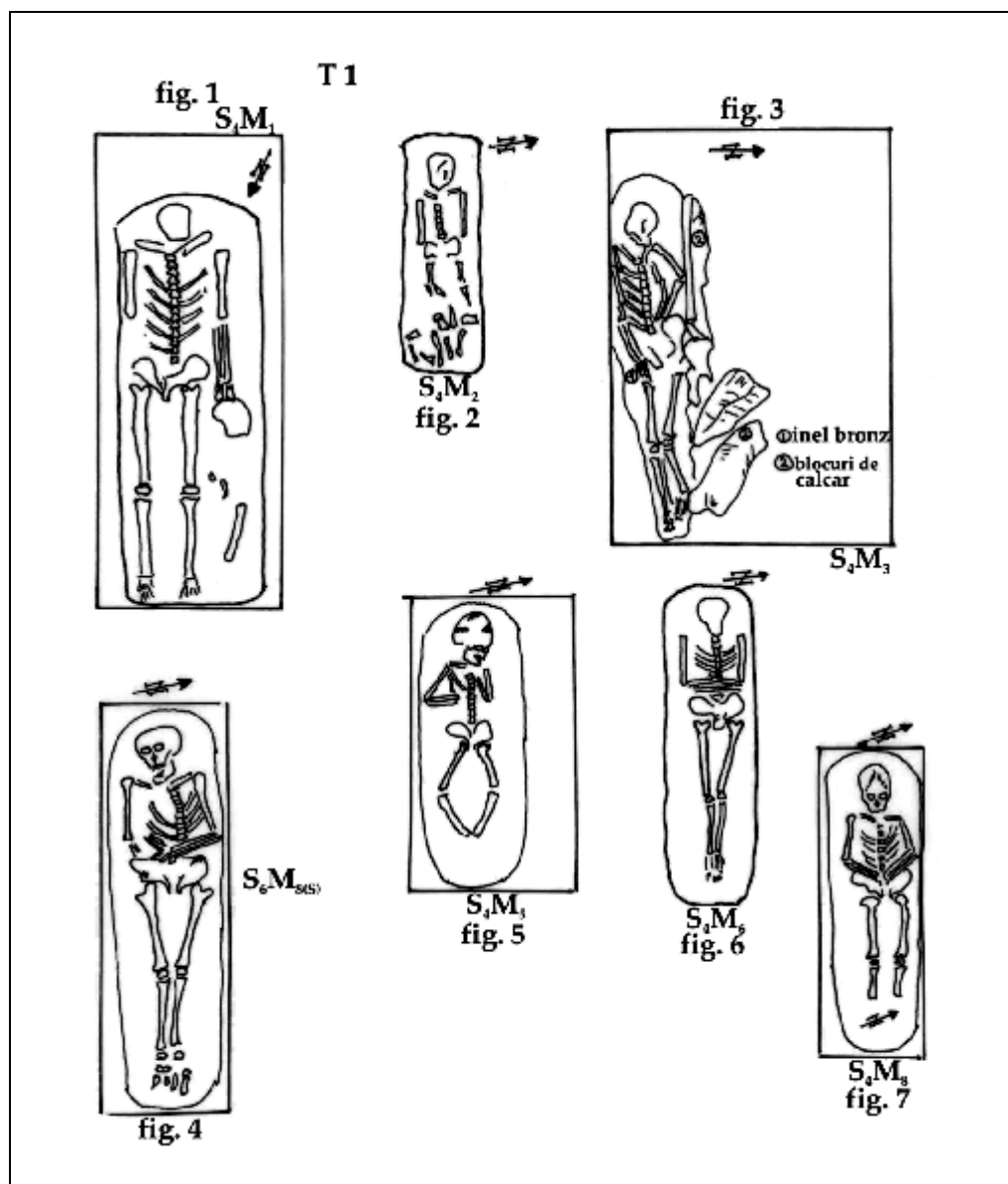
PL. V

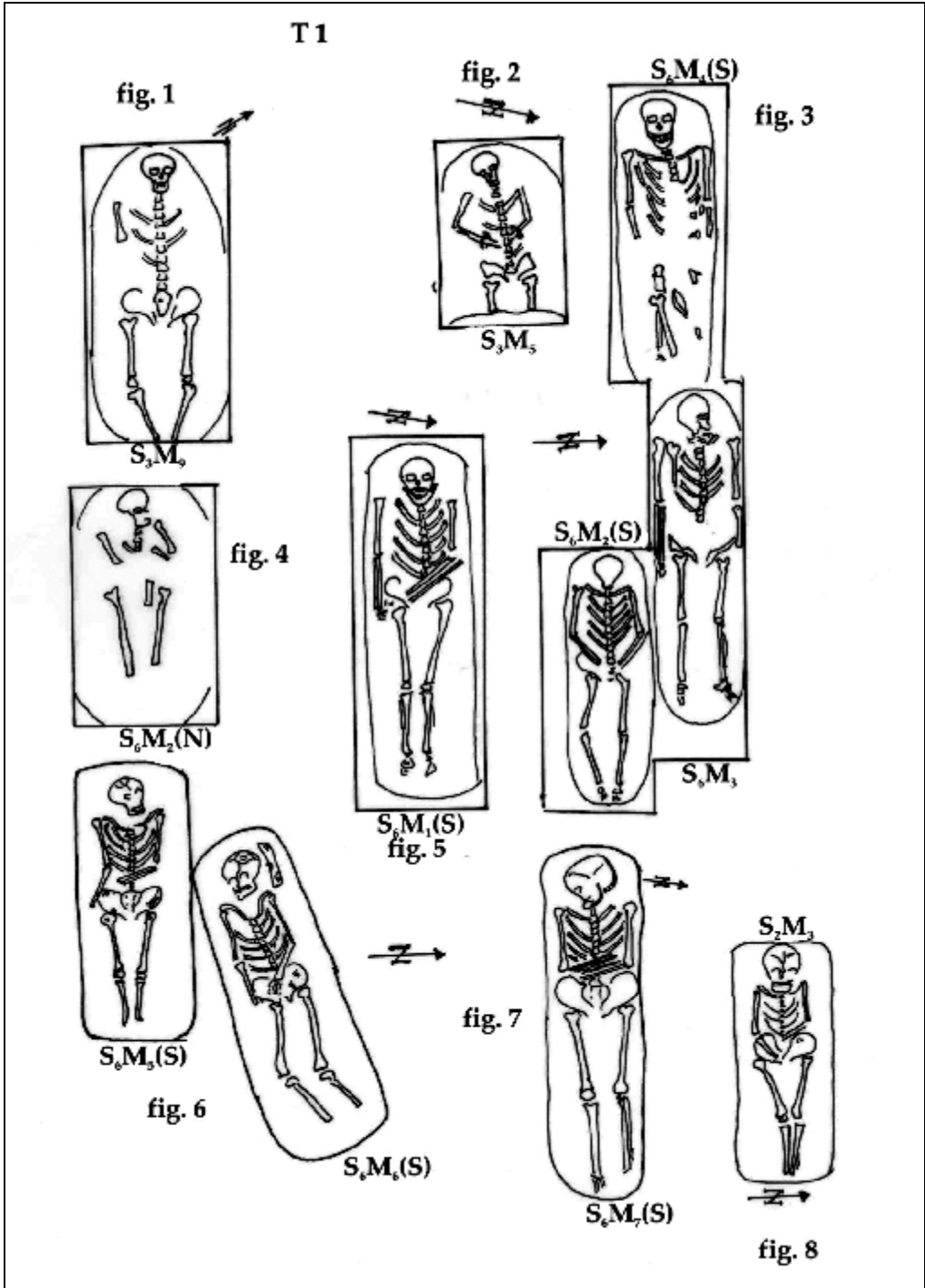


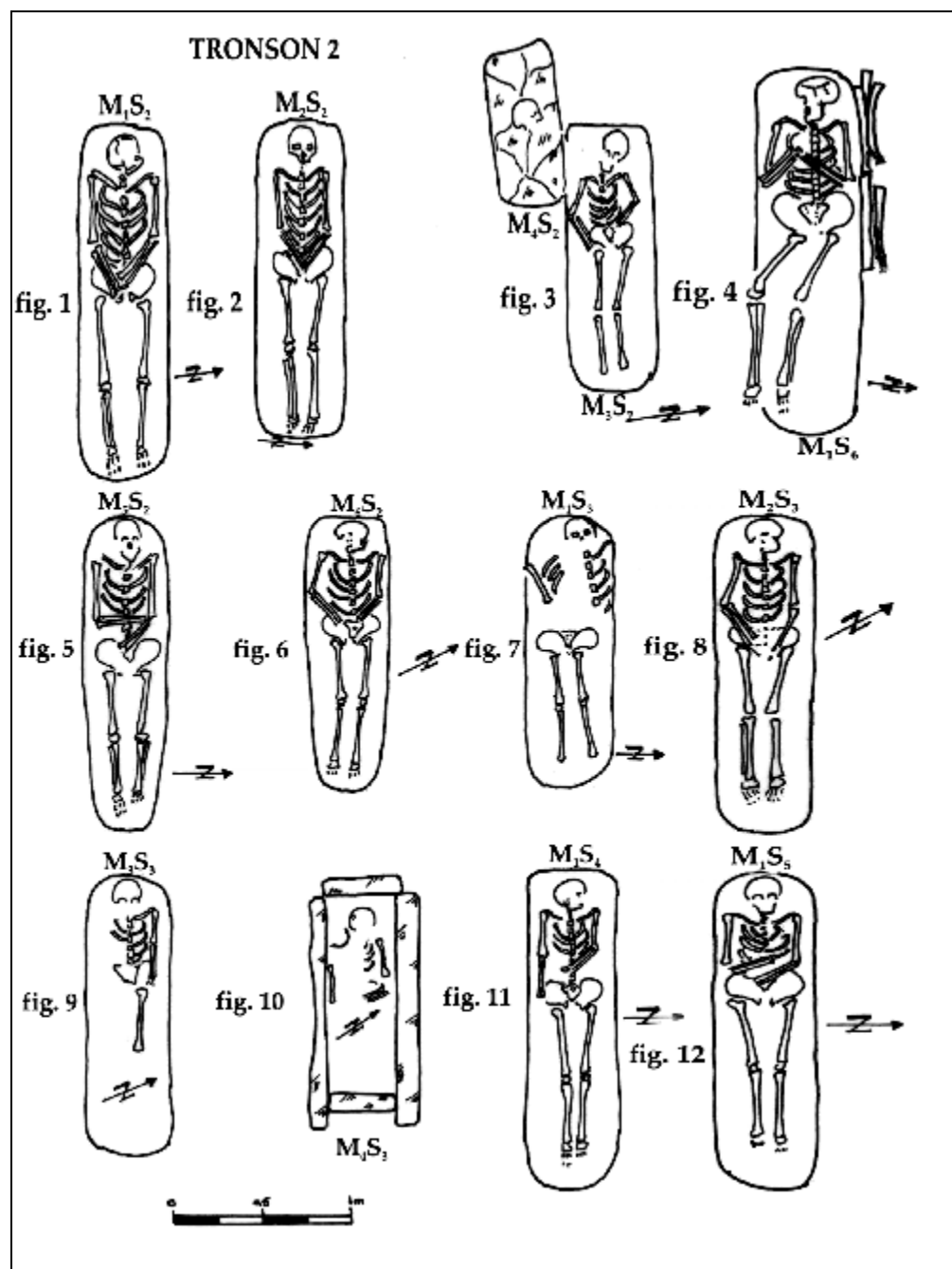




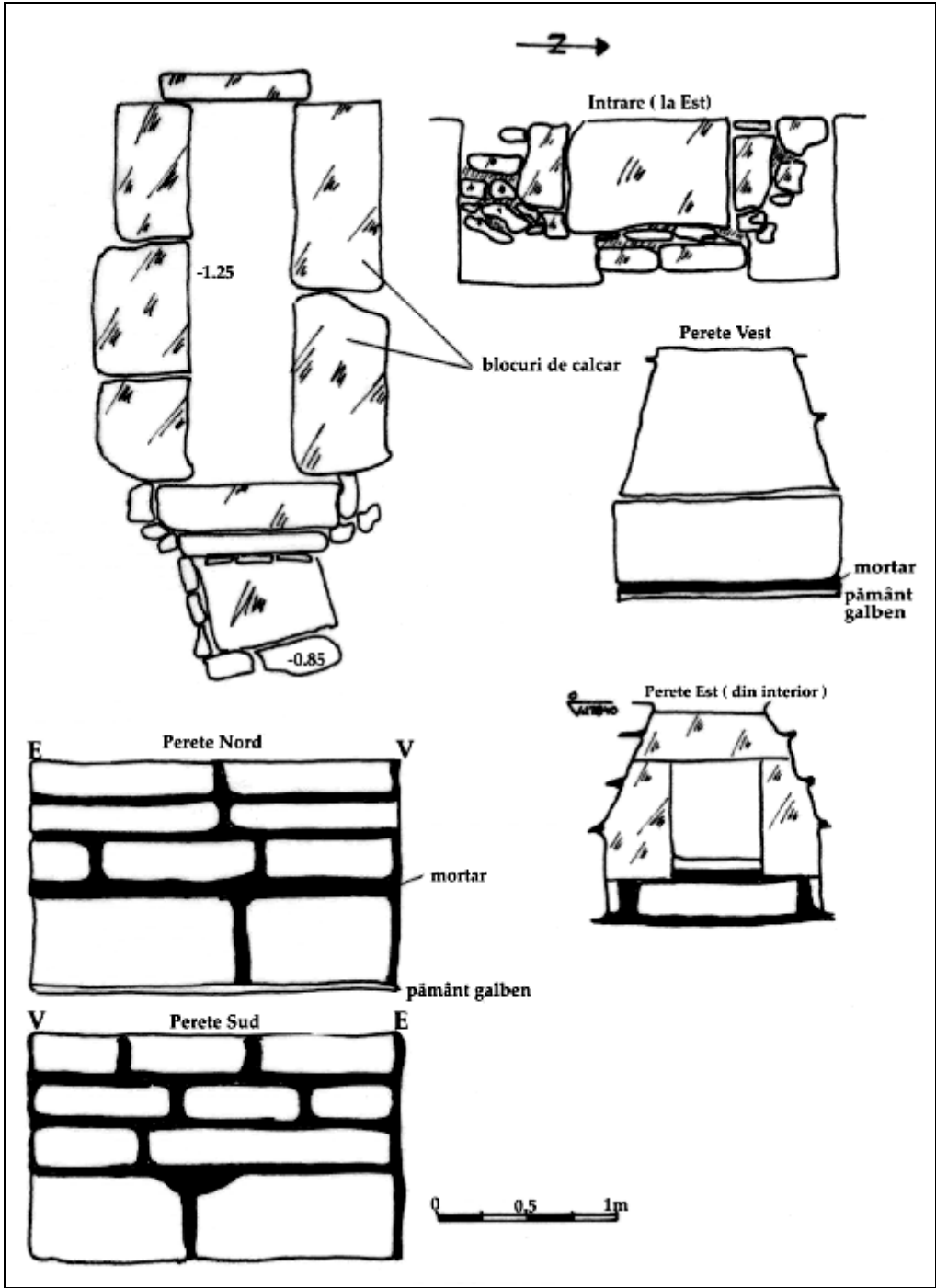
PL. VIII



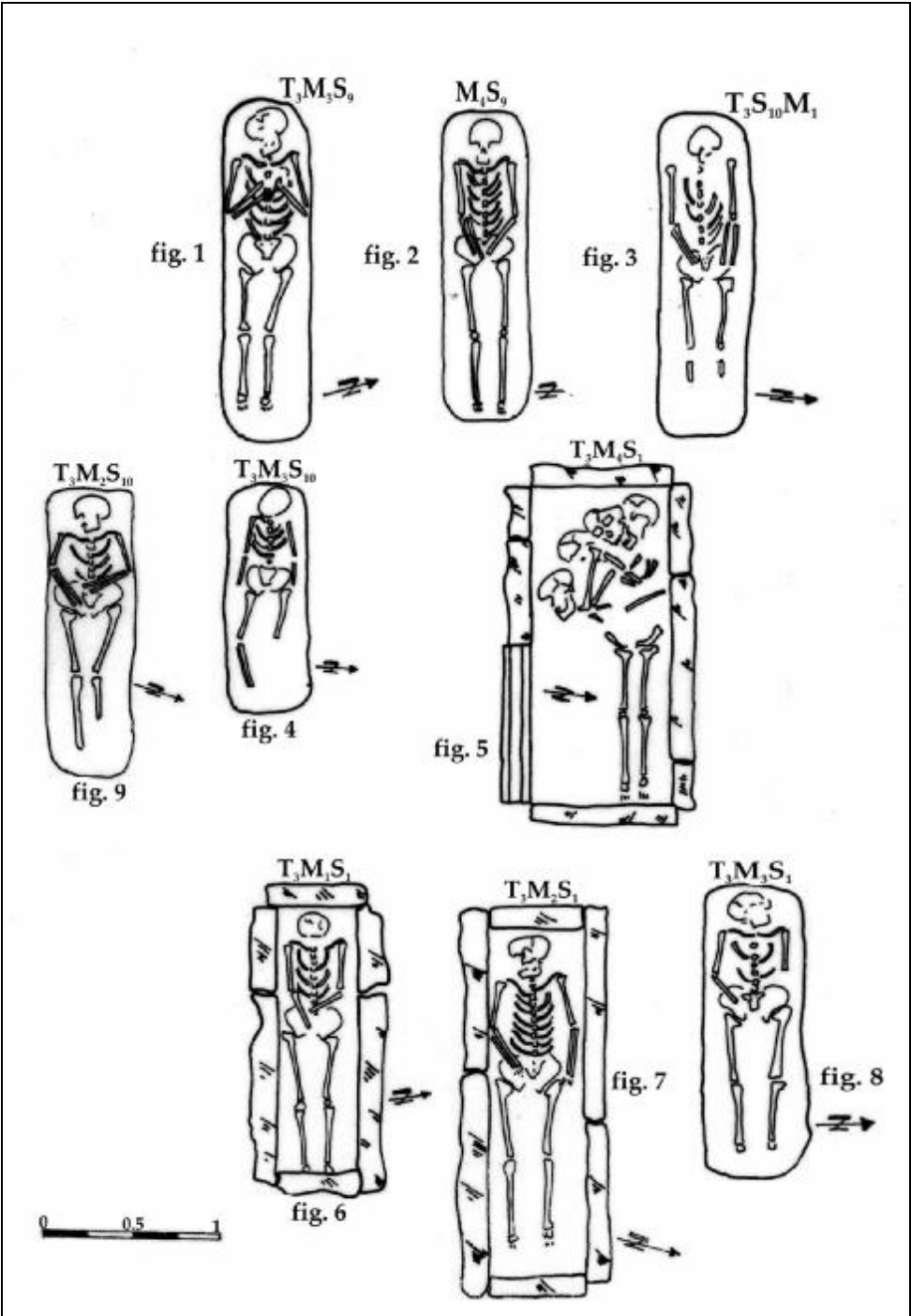




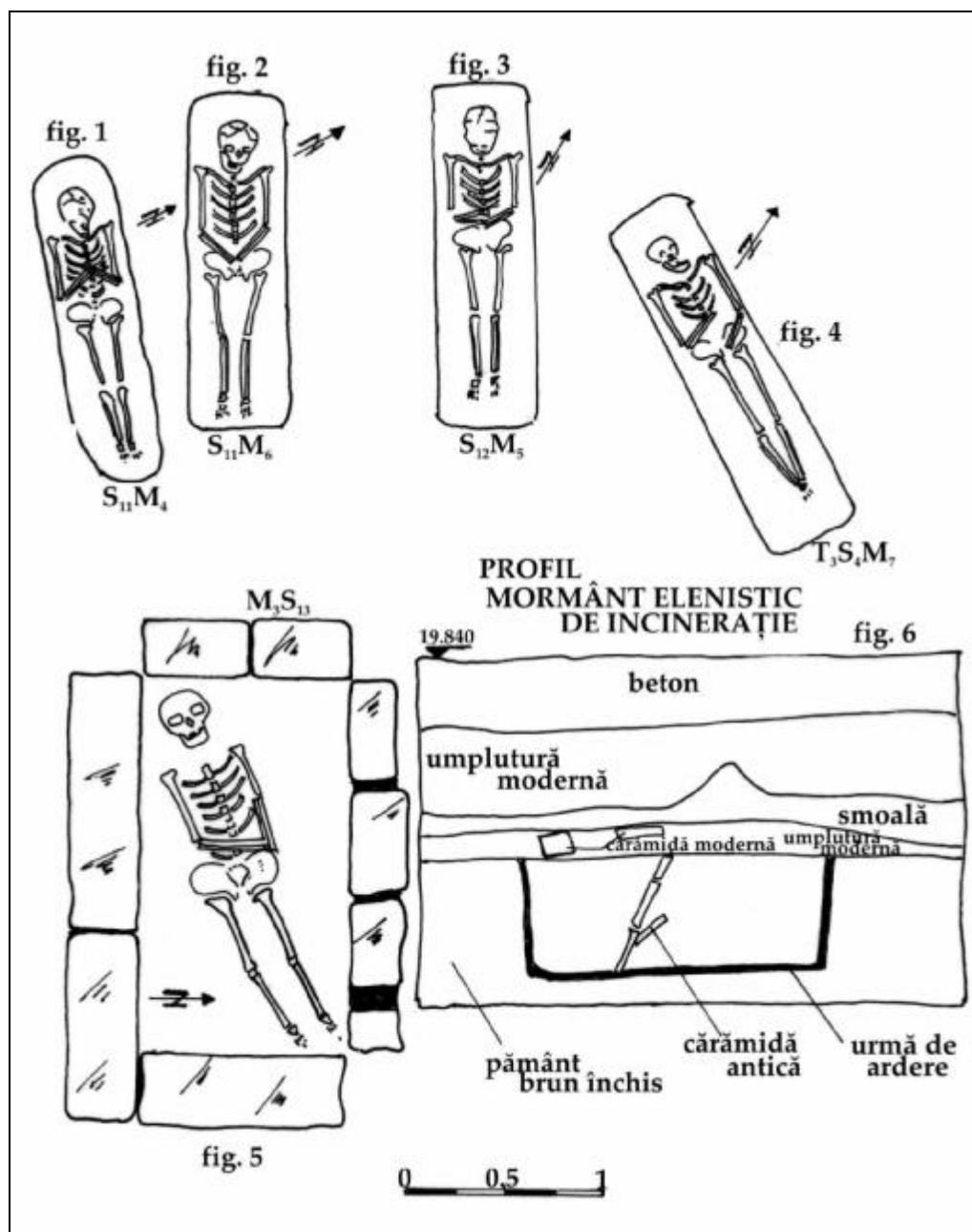
PL. XI



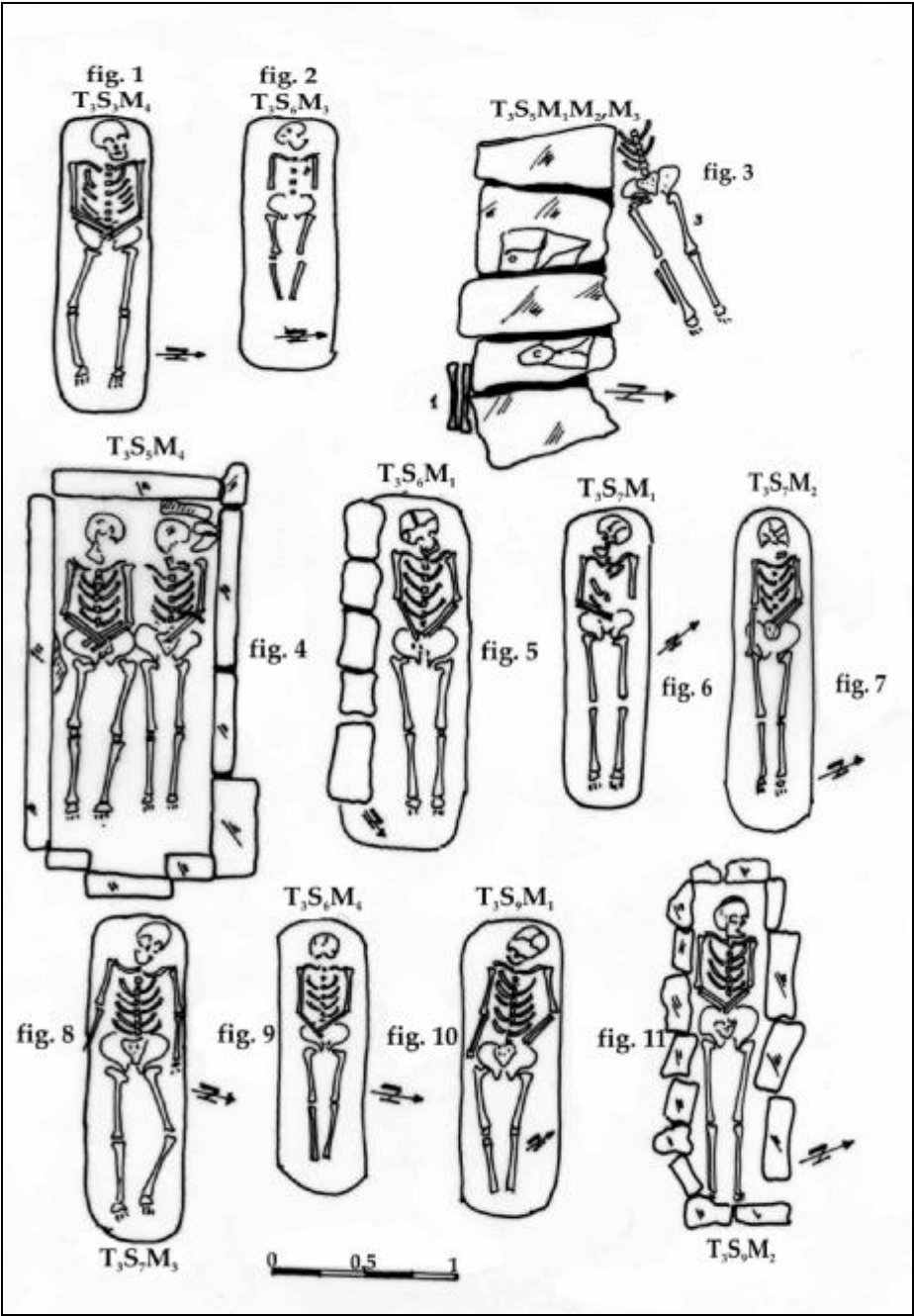
PL. XII



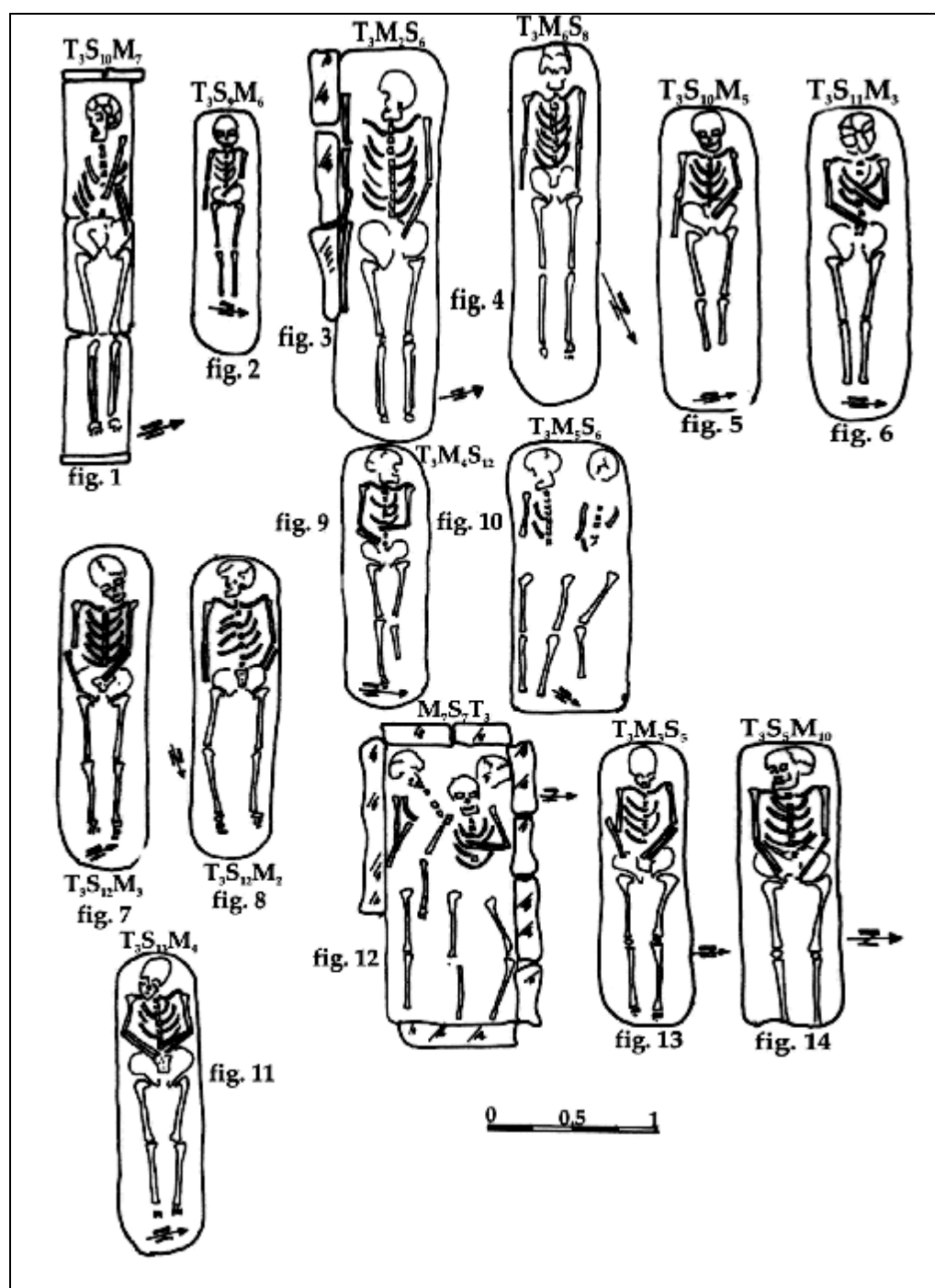
PL. XIV



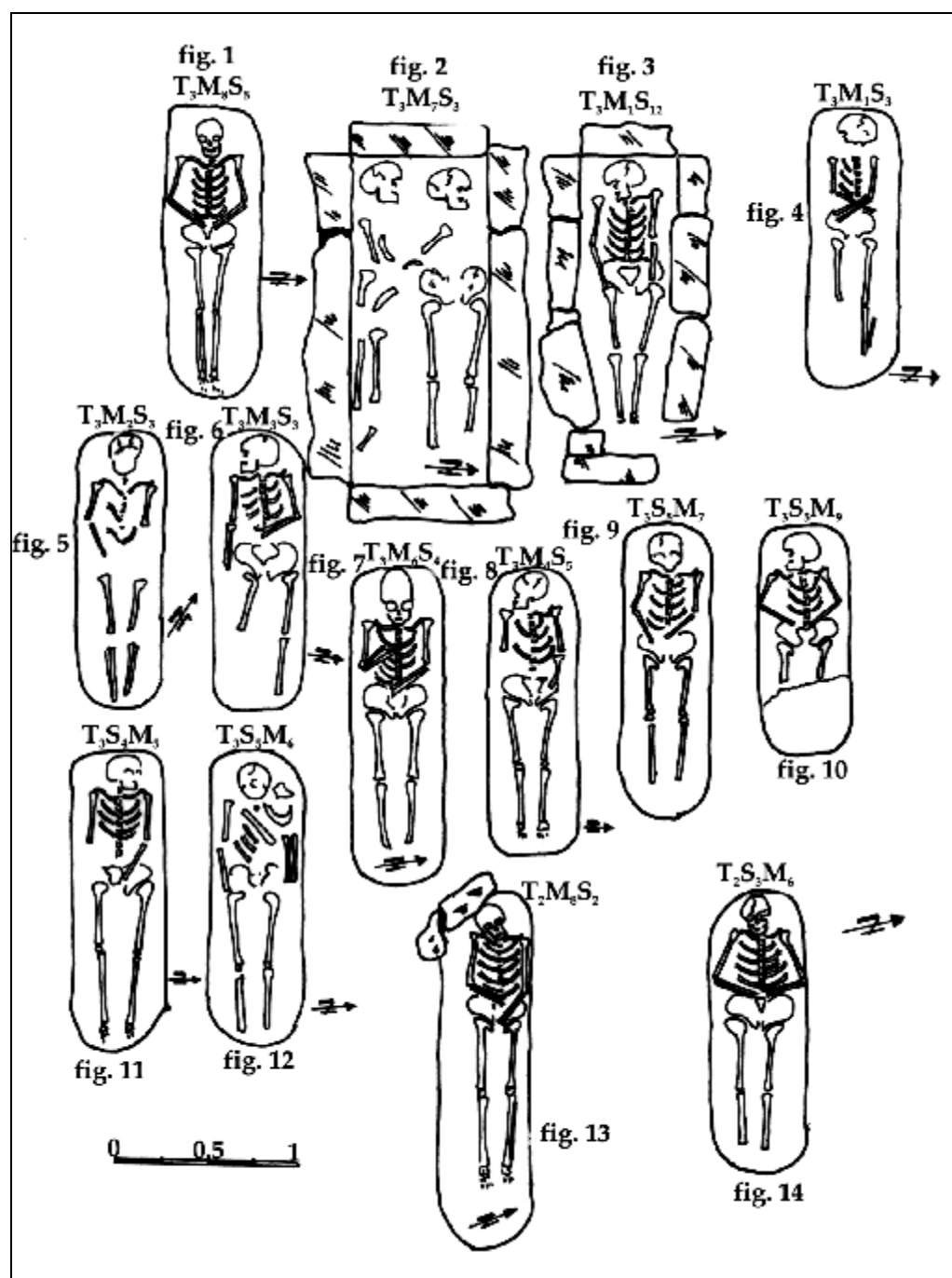
PL. XV

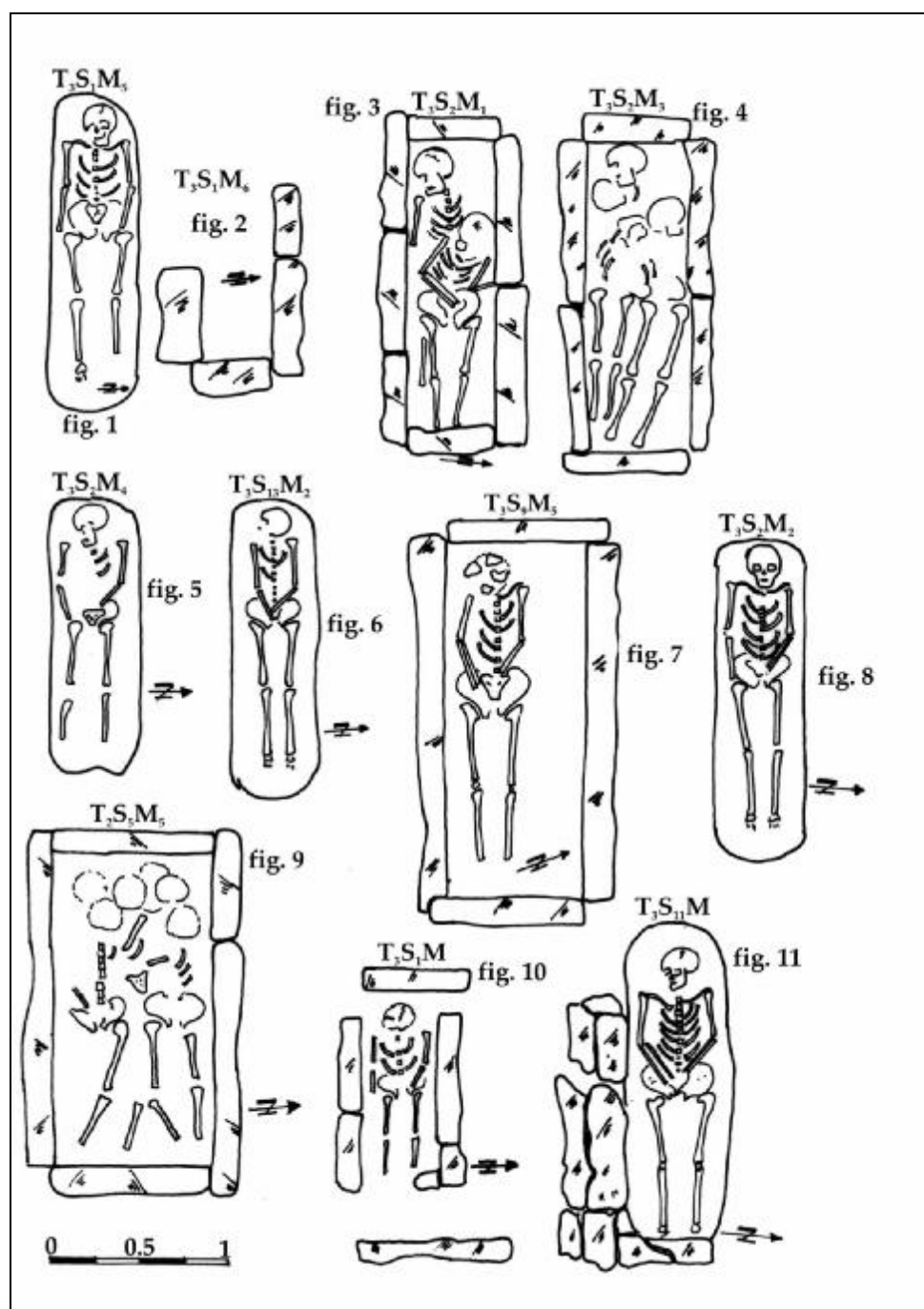


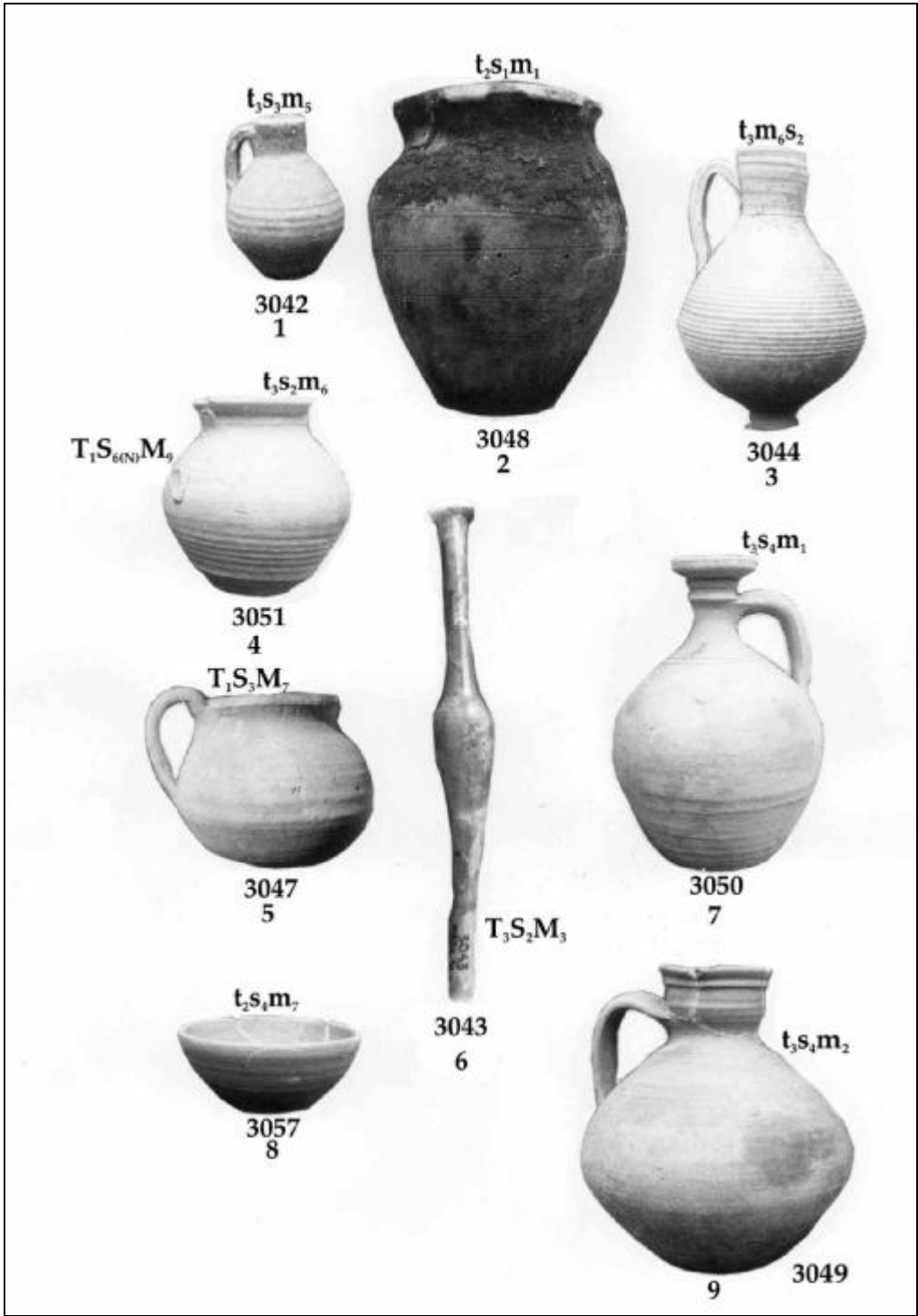
PL. XVI



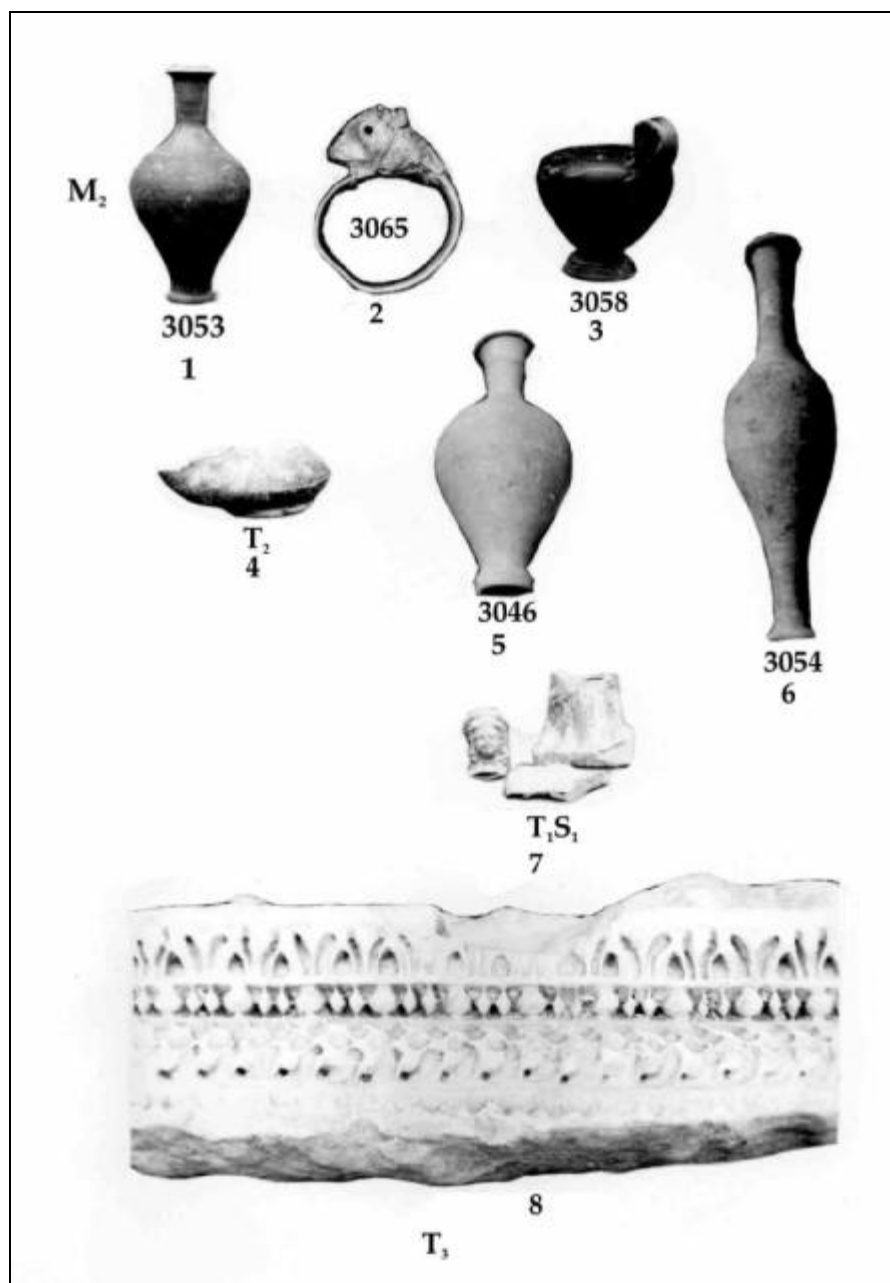
PL. XVII



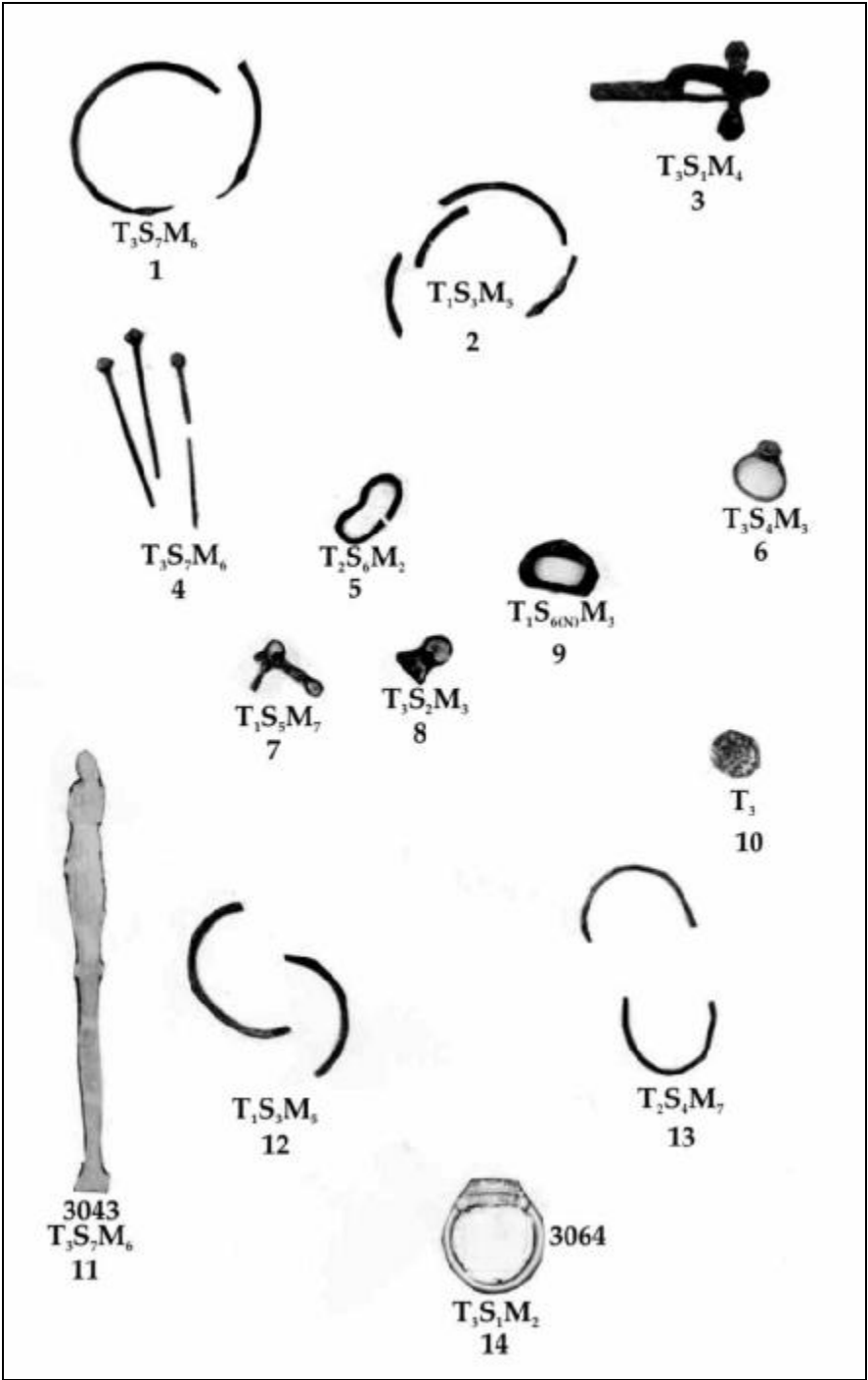




PL. XX



PL. XXI



PL. XXII

T₁



T₂



T₃



1
T₁S₁M₁

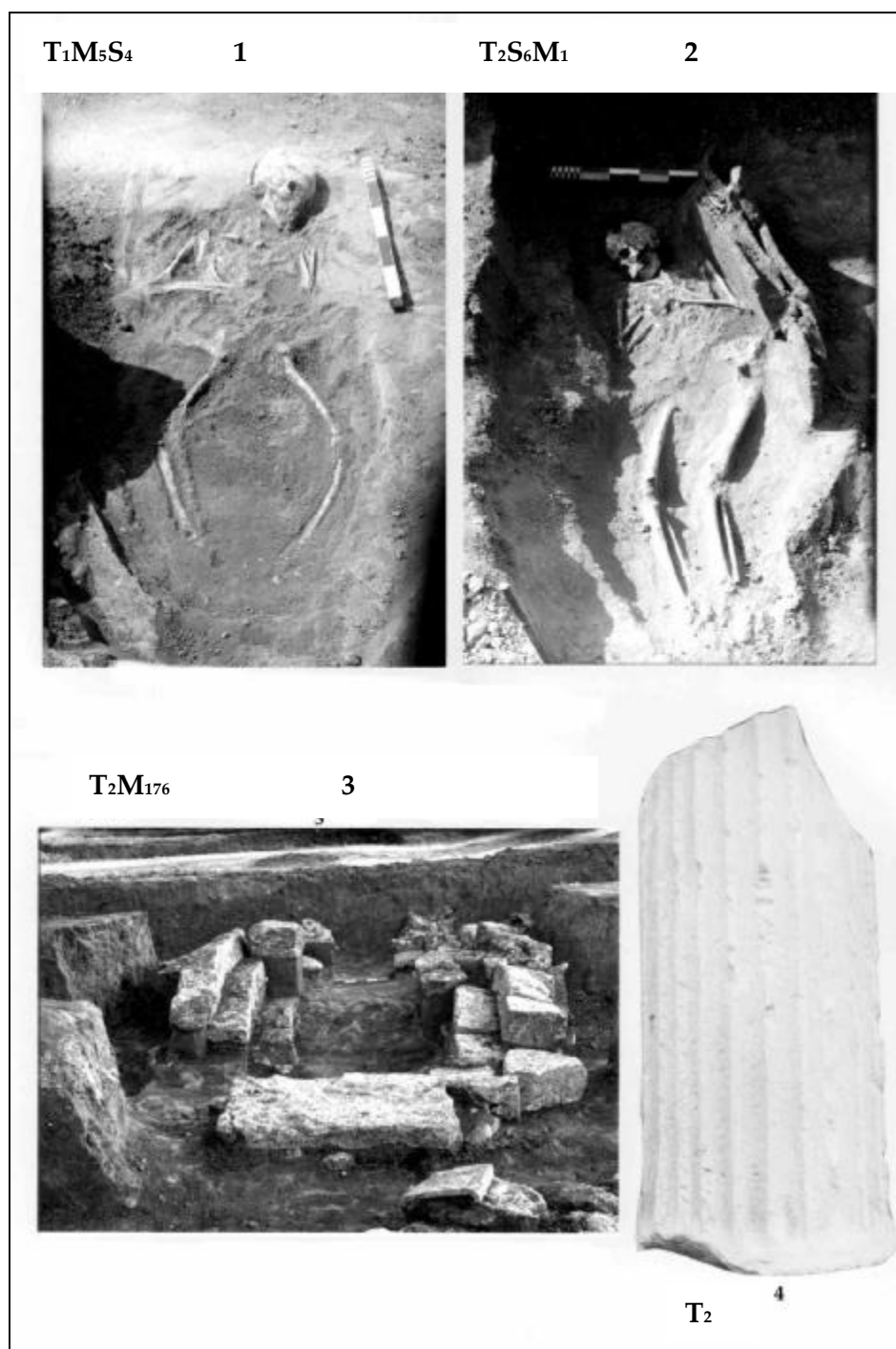


2
T₁S₁
- yuo -
○

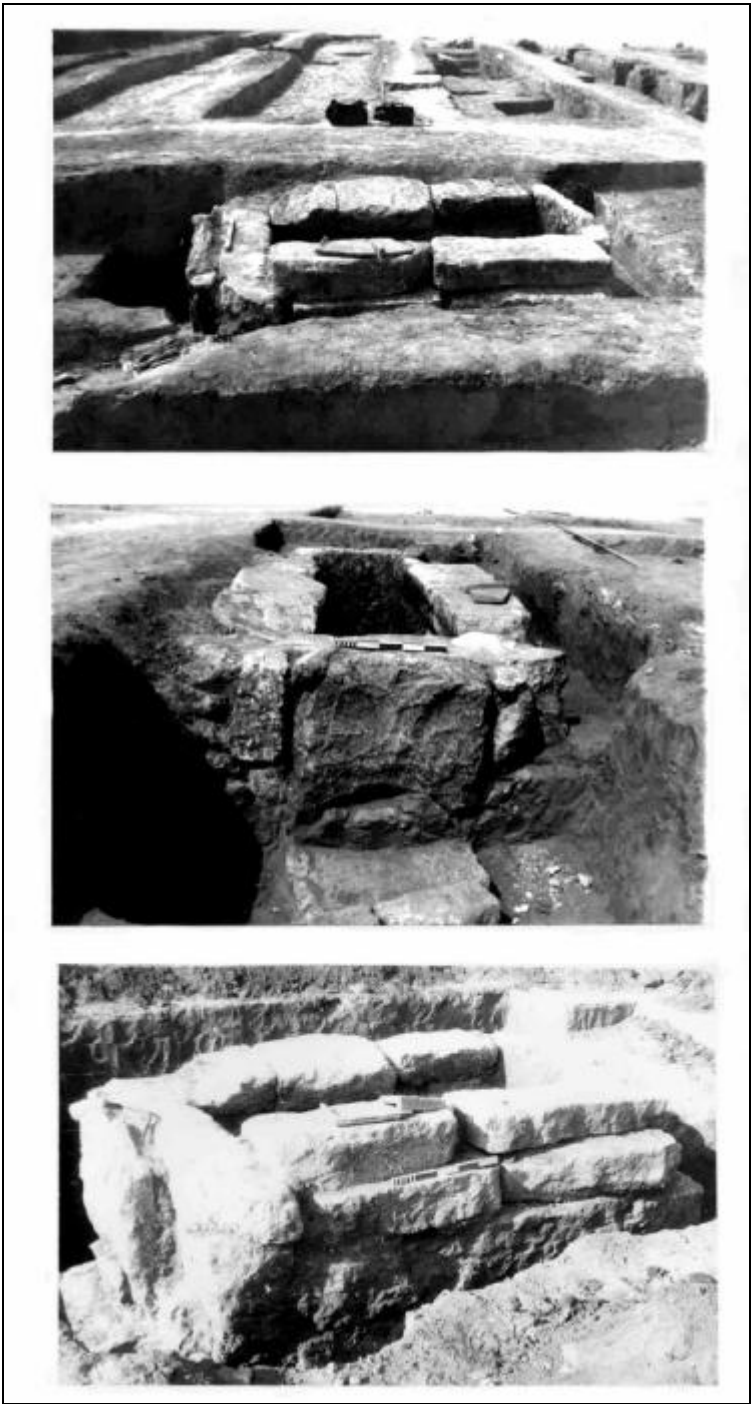


3
T₁M₁₍₂₇₎
M₂₍₂₇₎





T₂S₁M₁



PL. XXVI

T₃S₇M₇

1



T₃S₂M₁

2



T₃S₅M₄

3



T₃S₁₀M₇

4



1

T₃S₄M₁



2

T₃S₅
M₂M₃



3

T₃S₅
M₁,M₂,M₃



T₃S₆M₂ 1



T₃S₉M₂ 2



T₃S₁M₄ 3



T₃S₁₁M₁ 4



Nivelment altimetric pentru mormintele din cercetarea efectuată în str. Oituz, anul 2000
 Cotă sud teren: 19130, cotă nord teren: 18810

TRONSON 1

Mormânt	H înhumăție	H teren	ΔH
T1 S1 M1	15430	19130	-3700
RUG	17480	19350	-1870
S2 M1	17564	19100	-1536
M2	17596	18955	-1359
M3	17501	18920	-1419
M4	17527	18910	-1383
M5	17770	18860	-1090
M6	17417	18860	-1443
S3 M1	17757	19345	-1588
M2	18034	19330	-1296
M3	17917	19040	-1123
M4	17692	19300	-1600
M5	17829	19680	-1851
M1, M2 (elenistice)	18890	19400	-510
M6	17909	19775	-1866
M7	17722	19778	-2056
M8	17927	19785	-1858
S4 M1	18044	19800	-1756
M2	18140	19920	-1780
M3	17866	19710	-1844
M4	17492	19710	-2218
M5	17861	19875	-2014
M6	17710	19780	-2070

M7	17722	19510	-1733
M8	17977	19710	-1733
M9	17582	19740	-2158
M10	17574	19720	-2146
M hypogeu demantelat	17014	19730	-2716
S5 M1	17350	19950	-2600
M2	17217	19920	-2703
M3	17217	19920	-2703
M4	17357	19710	-2353
M5	17140	19700	-2353
M6	16784	19755	-2971
M7	17317	19720	-2403
M8	17124	19735	-2611
M9	17331	19875	-2544
M10	17010	19755	-2745
T nord M1	17657	19820	-2123
M2	17534	19800	-2266
M3	16827	19780	-2953
M4, M5	17202	19680	-2478
M6	16914	19680	-2766
M7	17349	19680	-2331
M8	17133	19820	-2687
M9	17052	19820	-2768
M10	17412	19820	-2408

B1	18281		
T sud M1	17652	19810	-2158
M2	17674	19805	-2131
M3	17647	19825	-2178
M4	17644	19825	-2181

M5	17487	19820	-2333
M6	17793	19810	-2017
M7, M8	17984	19820	-1836
M9	17553	19820	-2267

TRONSON 2

Mormânt	H inh.	H teren	ΔH
Mormânt hypogeu- cotă superioară	17840	19300	-1460
Martor S6(T1)	17914	18910	-996
Cotă S1(Vest)	17707	18760	-1053
Martor S1 – S2	17877	18920	-1043
Cotă S2	17472	19100	-1628
M1S2	17534	19100	-1566
M2S2	17572	18860	-1288
M6S2	17326	18860	-1534
M3S2	17697	18850	-1153
M4S2	17510	18910	-1400
M5S2	17767	18910	-1143
M7S2	17662	18905	-1243

M1S3	17804	19820	-2016
M2S3	17373	19820	-2447
M3S3	17597	19580	-1983
M4S3(cistă nivel superior)	17544	19430	-1886
S4 (groapă)	17397	19225	-1828
M1S4	17641	19070	-1429
M2S4 (dală capac)	17793	19070	-1277
Zid ring S4	17672	19720	-2048
Zid ring în S5	17821	19720	-1899
M1S5	17767	19840	-2073
M1S6	17821	19830	-2009
M2S6	17617	19800	-2183

TRONSON 3

T3 S1 M1	17485	18940	-1455
M2	17269	19100	-1831
M3	17527	19320	-1793
M4	17282	19821	-2539
M5	17565	19850	-2285
M6	18005	19960	-1955
M7	17919	20110	-2191
S2 M1	17557	18890	-1333
M2	17543	19250	-1707
M3	17212	19840	-2628
M4	17772	19940	-2168
M5	17417	19980	-2568
M6	17279	20190	-2911
S3M1	17779	18790	-1011
M2	17612	18860	-1248
M3	17615	18940	-1325
M4	17346	19940	-2564
M5	17298	19800	-2502
M6	17422	19970	-2548
M7	17507	20030	-2523
M8	17822	20140	-2318
S4M7	17505	18830	-1325
M1	17252	19320	-2068
M2	17457	19810	-2353
M3	17385	19850	-2465
M4	17262	19910	-2648
M5	17159	20010	-2851
M6	17827	20088	-2261
S5M1	17632	18795	-1163
M2	17679	18795	-1116

M3	17275	18795	-1520
M4	16962	19240	-2278
M10	17252	19790	-2538
M11	17732	19790	-2058
M5	17119	20050	-2931
M6	17392	19240	-1848
M7	17292	20060	-2768
M8	17785	20240	-2455
M9	17705	20140	-2435
S6 M1	17485	18820	-1335
M2	17596	18860	-1264
M3	17849	19785	-1955
M4	16880	19850	-2970
M5	17043	19910	-2867
S7 M1	17825	18810	-985
M2	17458	19810	-2352
M3	17569	19810	-2241
M4	17760	19785	-2025
M5	17065	19785	-2720
M6	17535	20050	-2515
M7	17608	20085	-2477
S8 M1	17957	18835	-878
M2	17925	18840	-915
M3	17490	18885	-1395
M4	17335	19760	-2425
M5	17340	19840	-2500
M6	17792	20080	-2288
S9 M1	17638	18860	-1222
M2	17442	19530	-2088
M3	17650	19630	-1980

M4	17228	19630	-2402
M5	16835	19970	-3135
M6	17645	19963	-2320
M7	16700	20100	-3400
S10 M1	17462	18705	-1243
M2	17304	18905	-1601
M3	17432	18490	-1508
M4	17041	19690	-2649
M5	17730	19960	-2230
M6	17575	19825	-2250
M7	17615	19960	-2345
S11 M1	17398	18940	-1542
M2	17309	19210	-1901

Cota 0 reprezintă nivelul Mării Negre. Nivelmentul geometric de suprafață precum și coordonatele punctelor de sprijin au fost oferite de inginerii firmei MIVAN KIER.

M3	17690	19960	-2270
M4	16780	19220	-2440
M5	16782	19235	-2453
S12 M1	17588	19960	-1942
M2	16785	18705	-1920
M3	16868	18940	-2072
M4	16683	18725	-1942
M5	16781	18695	-1914
S13 M1	17665	18792	-1127
M2	17155	18810	-1655
M3	16850	19825	-2975
M4	16651	18905	-2254

NOUVELLES RECHERCHES DANS LA NÉCROPOLE PALÉOCHRÉTIENNE DE CALLATIS

Résumé

Les recherches archéologiques réalisées pendant l'été de l'année 2000 ont découvert de nouvelles données sur la nécropole callatienne romano-byzantine. La zone des recherches est située au carrefour des rues Oituz et Portului, de l'autre côté de la rue Oituz que la recherche publiée par C. Preda.

La nécessité de la recherche a été donnée par l'intention de la Mairie de Mangalia de bâtir trois immeubles collectifs dans la zone. Dans un périmètre de 25x110m on a recherché 5 tombeaux d'époque hellénistique, parmi eux, un tombeau hypogée, deux en ciste de pierre, deux tombeaux d'incinération et un bûcher funéraire.

On a découvert, aussi, dans les fosses périphériques des traces de sacrifices organiques et de la céramique cassée pendant le rituel funéraire. La fonction des fosses a été probablement utilitaire, pour ériger un tumulus au dessus des tombeaux en ciste de pierre.

On a découvert, aussi, 4 tombeaux d'époque romaine, dont la datation est assurée par l'orientation N-S des squelettes, en analogie avec des tombeaux déjà connus à Callatis, Tomis et Histria.

Les 168 tombeaux d'époque romano-byzantine peuvent être encadrés en plusieurs catégories:

- en ciste réalisée par des petits blocs de calcaire;
- des tombeaux hypogées;
- des tombeaux d'inhumation en fosse simple, avec, ou sans blocs de calcaire pour protection ;
- des tombeaux en fosse simple couverts avec des tegulae horizontales, ou en charpente;

La recherche représente aussi, une nouvelle donnée sur l'importance du christianisme à Callatis dans l'époque romano-byzantine.

LISTE DES ILLUSTRATIONS

- | | |
|---------|---|
| Pl.I. | Plan d'urbanisme, Mangalia. |
| Pl.II. | Plan général: la nécropole 2000. |
| Pl.III. | Profil Est de S1; T1. |
| Pl.IV. | Profil Ouest de S1; T1. |
| Pl.V. | Tombe hypogée d'époque hellénistique, M176. |
| Pl.VI. | Tombe d'inhumation dans fosse simple; T1. |

- Pl.VII. Tombes d'inhumation dans fosse simple – fig. 1-6; tombe d'inhumation protégée par de petits blocs calcaire – fig. 7-8.
- Pl.VIII. Tombes d'inhumation dans fosse simple – fig.1, 4-10 et tombes d'inhumation ayant une protection des petits blocs calcaire – fig.2 ou des tegulae – fig.3.
- Pl.IX. Tombes d'inhumation dans fosse simple; T1.
- Pl.X. Tombes d'inhumation dans fosse simple; T1.
- Pl.XI. Tombes d'inhumation dans fosse simple – fig. 1-9, 11-12 et dans cista de plaques calcaire – fig. 10; T2.
- Pl.XII. Tombe de type hypogée.
- Pl.XIII. M2, S6 – tombe dans cista de petits blocs calcaire.
- Pl.XIV. Tombes d'inhumation dans fosse simple – fig. 1-5, 8 et dans cista – fig. 5-7; T3.
- Pl.XV. Tombes romano-byzantines d'inhumation dans fosse simple – fig. 1-4 et dans cista – fig.5; et tombe hellénistique d'incinération ayant une protection de tegulae disposée en charpente – fig.6.
- Pl.XVI. Tombes d'inhumation dans fosse simple – fig. 1-3, 6-10 ayant une protection de petits blocs calcaire – fig. 5, et dans cista – fig. 4, 11; T3.
- Pl.XVII. Tombes d'inhumation dans fosse simple – fig. 2, 4-11, 13, 14; dans cista de tegulae fig. 1 et dans cista de petits blocs calcaire – fig. 13; T3.
- Pl.XVIII. Tombes d'inhumation dans fosse simple – fig. 1, 4-14 et tombe dans cista de petits blocs calcaire – fig. 2-3; T3.
- Pl.XIX. Tombes d'inhumation dans fosse simple – fig. 1, 5-6, 8 et dans cista – fig. 2-4, 7 et 9-11; T3.
- Pl.XX. Vaisselles en céramique – fig. 1-5, 7-9 et en verre – fig. 6, découvertes dans des tombes.
- Pl.XXI. Céramique d'époque hellénistique – fig. 1, 3-7; boucle d'oreille en or avec un bucrâne – fig. 2 et une pièce architectonique en marbre – fig. 8.
- Pl.XXII. Objets en bronze: bracelets, fibule, boucle, bagues – fig. 1-10, 12-13; spatule en os – fig. 11; boucle d'oreille en or – fig. 14.
- Pl.XXIII. Les tronçons 1, 2, 3.
- Pl.XXIV. Tombe d'inhumation d'époque romaine – fig. 1; bûcher funéraire d'époque hellénistique – fig. 2; tombes d'incinération d'époque hellénistique – fig. 3.
- Pl.XXV. Tombes d'inhumation romano-byzantines – fig. 1-2, hellénistique de type hypogée – fig. 3; petite colonne fragmentaire – fig. 4.
- Pl.XXVI. Tombe romano-byzantine de type hypogée sans dromos, M 176, T2.
- Pl.XXVII. Tombes d'inhumation romano-byzantines dans cista de petits blocs et plaques calcaire – fig. 1-3 et dans cista de tegulae – fig. 4, T3.
- Pl.XXVIII. Tombe d'inhumation dans cista ayant un petit bloc avec une inscription – fig. 2-3, T3.
- Pl.XXIX. Tombes d'inhumation protégées par petits blocs calcaire et tegulae fig. 1, 4; d'inhumation dans cista de plaques calcaire – fig. 3, T3.